

Р О І П П О

Збірник матеріалів

*Всеукраїнської науково-практичної
онлайн-конференції*

«Формування духовної безпеки особистості»

23 лютого 2023 року, м. Рівне

*Розглянуто та рекомендовано до друку Вченою радою
Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти,
(протокол № 2 від 27.04.2023 р.)*

Рецензенти:

Бордюк В. М., кандидат педагогічних наук, заступник директора з науково-педагогічної роботи та комунікацій Рівненського ОШПО.

За редакцією:

Черній А. Л., кандидата політичних наук, доцента, директора Рівненського ОШПО.

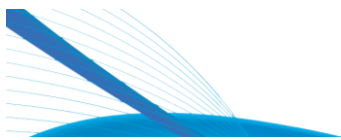
Формування духовної безпеки особистості: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції / упоряд. А. А. Волосюк; за ред. А. Л. Черній. Рівне: РОШПО, 2023. 63 с.

У збірнику вміщено матеріали Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції «Формування духовної безпеки особистості», які охоплюють важливі питання духовної безпеки особистості та наповнені сучасним змістом виховання зростаючої особистості, висвітлено аналіз психолого-педагогічних і соціальних умов протистояння загрозам та зміцненню духовної безпеки особистості, а також науково-методичне обґрунтування педагогічних технологій формування духовної безпеки в умовах соціалізуючих викликів сучасності.

Видання рекомендоване науковцям, викладачам, методистам, керівникам закладів освіти, аспірантам, педагогам, студентам, учням, представникам громадських організацій та всі зацікавлених проблематикою.

ЗМІСТ

Тамара АЛЕКСАНДРУК	
Особливості навчання під час війни.....	4
Олександр АНТОНЧУК	
Виховний аспект екзегези біблійних текстів на уроках української мови.....	7
Лілія АНТОНЮК, Тетяна ЧАЮК	
Духовність як елемент цілісної особистості.....	9
Анатолій ВОЛОСЮК	
Медіаосвіта як важливий компонент інформаційної безпеки особистості в реаліях сьогодення.....	12
Віра ГУМЕНЮК	
Безпека особистості в умовах війни: точки контролю керівника закладу освіти.....	17
Наталія ДАВИДЮК	
Духовна безпека особистості: культурно-освітній контекст.....	20
Алла ДАНИЛЮК	
Освіта під час війни та виховання учнівської еліти в умовах наукового ліцею....	22
Інна ДЕНИЩУК	
Духовність у системі цінностей особистості.....	25
Леся ЗАВОДНА	
Як не піддатися духовній втомі та не опустити руки в умовах воєнного часу.....	29
Руслана КУШНЕРУК	
Цифрові інструменти вчителя іноземної мови.....	31
Наталія ЛАХМАН,	
Інноваційні педагогічні технології розвитку духовності у здобувачів освіти в новій українській школі.....	38
Мирослава МАЗУРОК	
Сучасні мовні тенденції як показник духовності особистості у вимірі війни...	41
Людмила ПАСТУХ	
Психолого-педагогічна підтримка учнів в умовах війни як важливий фактор безпеки освітнього середовища.....	43
Тетяна РЕМЕХ	
Формування навичок інформаційної безпеки засобами громадянської освіти	47
Лілія ТИЩЕНКО	
Співпраця педагога та батьків для забезпечення цілісного підходу до розвитку особистості дитини.....	50
Василь ШУЛЯР, Володимир ГЛАДИШЕВ	
Іммануїл Валлерстайн про роль націоналізму в становленні та житті сучасної держави: український вимір.....	54
Василь ШУЛЯР	
Філософія створення освітньо-безпекового ландшафту: ноологічна й ноосферно-екологічна стратегії.....	57
Лариса ЯЦЕНЮК	
Особливості створення безпечного освітнього середовища для дітей з особливими освітніми потребами.....	60

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Тамара Александрук,
*учитель початкових класів,
учитель вищої категорії, старший вчитель
Рівненського ліцею № 22*

Попри велике бажання наших ворогів знищити все українське, зокрема й наш освітній процес, попри цілеспрямовані вбивства українських вчителів і вихователів, руйнування будівель шкіл та садочків, спалення книг, Україна змогла дати відсіч та зуміла не допустити загарбати країну. Усім українцям нині непросто, та ми не маємо права зневіритися на злісну радість нашому ворогу. Бездоганного навчання у воєнний час не варто чекати, але найголовніше сьогодні – зберегти життя та здоров'я всіх нас. Після Перемоги все наздоженемо, а нині слід вчитися за можливостями, які наразі доступні. Освіта повинна бути адаптована до ситуації війни і задовольняти потреби дітей, щоб допомогти їм у майбутньому адаптуватися до життя в складних умовах.

Чим довшою є пауза у навчальному процесі, тим складніше мозку повертатись до нього. Вивчене, що не використовується, через значний проміжок часу стирається з пам'яті, як щось непотрібне. Віднайти у собі мотивацію повернутися до підручників стає все важче. Звичка робити ввечері домашні завдання замінюється звичкою грати в ігри в телефоні. Корисне для інтелектуального, культурного, духовного та фізичного розвитку замінюється розважальним та веселим, але не дуже корисним. У масштабах країни довгострокове зупинення навчання загрожує втратою цілого покоління інтелектуального та творчого скарбу, майбутнього країни. Я із тих оптимістів, які вважають, що не все так погано, як могло б бути, з огляду на те, що в країні продовжуються ракетні обстріли та бойові дії. Зокрема, освітяни продовжують виховувати майбутні покоління: незалежно від трагічних обставин і того, є електроенергія, чи ні, а також незалежно від місця проведення навчального процесу (в укритті, класі чи на вулиці). Складнощі, пов'язані з війною, та й сама війна загалом, дали неоціненні уроки для всієї освітньої системи. Воєнні події, які відбуваються в Україні, є стресом для всіх учасників освітнього процесу. За таких умов істотно зростає роль учителя в системі освіти щодо забезпечення своєчасного і систематичного надання психологічної та соціально-педагогічної підтримки всім учасникам освітнього процесу. За цих умов вагомим значення набуває забезпечення психологічно комфортного освітнього середовища для всіх здобувачів освіти та забезпечення якісного освітнього процесу. Для створення сприятливої атмосфери, яка дозволить дітям розслабитися, зняти емоційне напруження, відновити почуття безпеки та психоемоційного комфорту, емоційно налаштуватися на урок, слід впроваджувати «психологічні хвилинки».

Нині учні найбільше потребують підтримки та розуміння, академічні успіхи та оцінки відходять на другий план. Той факт, що діти, на жаль, поступово вимушено звикають до нових реалій, не означає, що вони можуть обійтися без

підтримки дорослих. Вони потребують її сьогодні, як ніколи. Їм потрібна наша впевненість у тому, що все буде добре, наша стійкість та віра в перемогу навіть у важкі часи невизначеності. І тільки під час війни люди почали усвідомлювати цінність знань. Якщо раніше освіта знецінювалася, то зараз, коли багато людей втратили не тільки роботу та дім, а й змінили все своє звичне життя, вони зрозуміли: єдине, що ми можемо взяти із собою – це свої знання та навички, адже чим більше досвіду ми маємо, тим легше знайти роботу та адаптуватися до нових умов. Навчання для учнів сьогодні – це також і психологічне розвантаження, адже діти зайняті, знаходяться серед однолітків, отримують підтримку від дорослих, а це дуже важливо в умовах, коли на успішність у цілому впливає хронічний стрес, якому піддається дитина.

Як зауважує психологиня Світлана Ройз, для багатьох дітей у час війни навчання є зоною спокою та контролю. Є категорія учнів, які дуже швидко адаптувалися до навчання в умовах війни. Однак є і такі, які не можуть вчитися через стрес, напругу (як свою, так і дорослих).

Як же організувати навчання для дітей, яке б їх підтримувало?

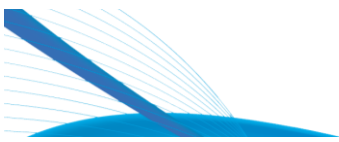
У школі ми постійно повинні пам'ятати, що найперше, що ми тут робимо – це створюємо умови спілкування один з одним, будуємо стосунки, а далі працюємо над усім іншим. Діти, як і всі ми, мають розуміти, що є певні правила, які забезпечують безпеку і нашу відповідальність один за одного, а відтак є наслідки за їх дотримання / порушення. Дисципліна – не про покарання, а про розвиток самоконтролю і відповідальності за себе та інших. Діти мають чітко розуміти, що треба робити під час повітряної тривоги. Найперше — безпека, бо російські ракети летять у всі куточки України. Нова реальність диктує нові правила життя. Тепер одне з найважливіших завдань – навчити дітей правилам безпеки, які допоможуть зберегти життя. Школярі мають знати:

- які заборони та обмеження діють під час воєнного стану;
- що таке «тривожна валіза», як її зібрати та що туди покласти;
- як діяти під час повітряних тривог (що робити, якщо сигнал тривоги застав удома / на вулиці / в магазині тощо);
- як поводитися під час обстрілів;
- що робити у випадку виявлення вибухонебезпечних предметів;
- як надавати першу домедичну допомогу.

Дитяча психіка дуже вразлива. Діти схильні відчувати найменші зміни у поведінці дорослого. Вони добре сприймають і переймають нашу тривожність, особливо у важкі часи війни, коли прокидаєшся під звуки сирен, відсутність світла.

Як же знизити тривожність? Тривога змушує дитину відчувати себе беззахисною. І саме слова вчителя про те, що ви поряд і вона в безпеці, особливо важливі в цій ситуації. А щирі обійми захищають від підвищеної тривоги. Вчитель не може передбачити, з яким настроєм та в якому ресурсі учні прийдуть до школи. Тому важливо на початку уроку стабілізувати їхній стан, доречно впроваджувати «психологічні хвилинки»:

- запропонуйте дітям зручно сісти (вони можуть покласти руки на парту чи стіл, спертися, щоб відчути стійку опору стоп, спини тощо);

- також варто знайти разом із дітьми в класі чи в кімнаті те, що пов'язано в них зі спокоєм та силою;

- запропонуйте, якщо діти, звичайно, не будуть проти, подивитися одне на одного – ніби торкнутися добрим поглядом;

- сфокусуйте увагу на тому, що сьогодні 24 лютого 2023 року.

Діти – особливо вразлива вікова категорія до стресових подій. І реакція на ці події має свою специфічність, свої емоційні, тілесні та поведінкові прояви. Довготривалі повітряні тривоги змушують нас, учителів, шукати заняття для дітей, щоб не лише відволікти від надзвичайних ситуацій, а й цікаво долучити до пізнавальної діяльності. Щоб повернути відчуття безпеки пропоную учням такі види діяльності:

- ліпити із пластиліну, що наразі є ефективніше, ніж малювати;

- по можливості взяти із собою подушки, щоб облаштувати будиночок;

- гра «Зіпсований телефон»;

- вирізати оригами;

- вчитися жонглювати;

- гра «Чарівні дотики».

Ігри зі словами:

- «Чотири слова» – обираємо 4 абсолютно не пов'язані між собою слова.

Використовуючи їх, складаємо по черзі невелику розповідь.

- «Багато слів» – обираємо слово із великою кількістю букв. Кожен на своєму аркуші із великого слова складає та записує нові слова.

Ми зіткнулися із неймовірним випробуванням і наше завдання сьогодні – пройти усі випробування, вистояти і обов'язково – перемогти! Важливою умовою цього є збереження психічного здоров'я дітей та й дорослих, які стикнулися з болем, втратами, тривогою за майбутнє. На вчителів нині покладено велику відповідальність, адже вони працюють із дітьми, а отже, мають не тільки впоратися зі своїми страхами, тривогами, відсутністю ресурсу, але якусь частину своїх сил віддати й дітям.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Каплуненко Я. Ю. Перша психологічна допомога: досвід міжнародних організацій. *Психологія та психосоціальні інтервенції*. Т. 3. С. 36–41. URL: <http://ppsi.ukma.edu.ua/article/view/227243> (дата звернення: 12.01.2023).

2. Ройз С. Як учителям розпочати навчальний процес. *42 практики та 18 відповідей на запитання від Світлани Ройз*. URL: <https://nus.org.ua/articles/yakuchytelyam-rozpochaty-navchalnyj-protses-42-praktyky-ta-18-vidpovidej-nazapytannya-vid-svitlany-rojz/> (дата звернення: 12.01.2023).

3. Скрилева А., Фабричова М. Життестійкість: що це таке і чи можна нею керувати. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2021/05/22/244977/> (дата звернення: 12.01.2023).

ВИХОВНИЙ АСПЕКТ ЕКЗЕГЕЗИ БІБЛІЙНИХ ТЕКСТІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Олександр Антончук,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри стилістики та культури української мови

Рівненського державного гуманітарного університету

У духовному вимірі виховання означає захист від зла і приведення до Бога, а не просто набуття моральних якостей. Біблійний контекст дозволяє актуалізувати знання Святого Письма, розширити культурний світогляд школярів про географічні, історичні, археологічні, лінгвістичні особливості становлення християнства.

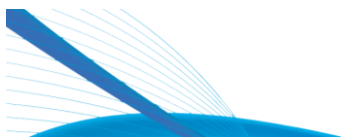
Виховний потенціал текстів Євангелія можна розкрити під час аналізу мовних одиниць різних рівнів, їх стилістичних особливостей. Так, історія життя Івана Предтечі навчає терпінню і любові до правди, дванадцятилітній Ісус у храмі вказує на обов'язок відвідування його, апостоли дають зразок бажання вчитися і ділитися з іншими знаннями.

Цілий моральний кодекс розкривають притчі Господа. Щодо культури мовлення їх можливо розглянути так: про сіяча – говори і не турбуйся про подяку; митар і фарисей – не принижуй потенціал співрозмовника; про таланти – використовуй усі можливості для розкриття своїх здібностей; про нерозумного багатія – за кожне слово і навіть думку доведеться дати відповідь; про тих, хто любить бути першими – потрібно зважати на ситуацію спілкування.

Притча про сіяча демонструє приклад впливу слова на особу слухача. Слово «притча» означає правило життя. Насіння – це слова, інформація, а земля, на яку падає насіння – серця слухачів. Сіяння – процес промовляння, проповіді, викладу матеріалу. У кого розум затьмарений, той не розуміє слова, у того воно залишається на поверхні, не пустивши коріння, як насіння при дорозі, серед терня. Кам'янисту землю представляють ті, хто щиро слухає, але серце (увага) байдуже, як камінь.

Доцільно, на нашу думку, збагачувати словниковий запас учнів крилатими висловами біблійного походження. Окремі слова, словосполучення й цілі речення, відірвавшись від біблійного тексту, вживаються як усталені (фразеологічні) одиниці – в узагальненому, переносному або образному значенні. Але щоб крилате слово увійшло в активний словник школяра, він мусить точно знати, звідки слово прийшло, що воно означає там – у своєму рідному контексті – та як його можна доречно і влучно вжити у власному мовленні [2, 9]. Так, значення мови у житті розкривають такі вислови з Біблії «Вогненні слова», «Дух і буква», «Притча во язицех», «Мертва буква», «Соломонове рішення» тощо. Біблія залишається унікальною скарбницею для збагачення фразеології, знань про особливості конфесійного стилю мовлення.

Апостол Яків навчає: «Хто не грішить у слові, той чоловік досконалий, може приборкати і все тіло... Ним благословляємо Бога і проклинаємо людей, створених за подобою Божою». Кожен учень – образ Божий, ікона, а значить

святиня, храм Бога. Уявіть, як вчитель має ставитися до дітей у такому духовному вимірі. Тільки з любов'ю, розчинити у любові кожную думку, слово і дію.

Слово – першопричина усього суцього, без якого нічого не повстало. Святий апостол Яків пише: «Будьте виконавцями слова, а не слухачами лише, які обманюють самих себе. Хто слухає слово і не виконує, той подібний чоловікові, який розглядає природні риси обличчя свого в дзеркалі: він подивився на себе, відійшов, відразу забув, який він...виконавець буде у своєму ділі блаженним» [1]. Педагогічне спілкування у цьому контексті означає уважне слухання і виконання вказівок викладача (вчителя, керівника).

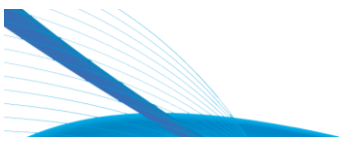
Доступні біблійні тексти, сюжети та яскраві ілюстрації не можуть не зацікавити дитину, не викликати в неї безліч запитань. У час кризи духовності й моралі сучасного суспільства кожен вчитель повинен прагнути прищепити своїм вихованцям найкращі людські якості, завадити безпринципності, безідейності, аморальності молодого покоління. Досить вдалим дидактичним матеріалом, який, безумовно, матиме великий виховний вплив на дітей, і є Біблія – Першокнига європейської цивілізації. Біблійний текст може бути використаним не тільки для того, щоб засвоїти правила фонетики, орфографії, синтаксису й пунктуації, а й для формування мовленнєвих навичок. Окрім того, учні матимуть змогу пізнати історичні, художні й моральні цінності Біблії як давньої літературної пам'ятки, усвідомити, якою повинна бути людина, подібна образу Творця.

Для активізації пізнавальних інтересів, мотиваційної спрямованості, інтелектуального збагачення потрібно шукати нові методи, прийоми та способи подачі навчального матеріалу. Одним із таких навчальних елементів є притча. Застосування притчі – особливий навчальний прийом, який потребує врахування вікових особливостей учнів, індивідуально-психологічних та соціальних. Крім того, варто враховувати здатність учнів критично мислити, аналізувати, робити припущення та висновки. Якщо учнівська аудиторія відповідає визначеним критеріям, то притчу використовувати доцільно і це, безумовно, принесе бажаний ефект від виконання завдання чи отриманого результату уроку. За допомогою притчі, вчитель може мотивувати навчально-пізнавальну діяльність учнів, формувати вміння і навички застосовувати отримані теоретичні знання, виховувати позитивні моральні якості, утримувати увагу учнів протягом уроку, формувати чітку життєву позицію.

Таким чином, використання Біблії як дидактичного матеріалу на уроках української мови в школі формує в учнів почуття відповідальності за свої вчинки, пробуджує любов до ближнього свого, розвиває загальнолюдські моральні якості, і, насамперед, дозволяє з легкістю та цікаво оволодіти тими знаннями, уміннями і навичками, які прописані в Програмі з української мови для учнів 5–9 класів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Новий Заповіт. Київ, 1993. 126 с.

2. Коваль А. П. Спочатку було Слово: Крилаті вислови біблійного походження в українській мові. Вид. 2-ге. Київ: Либідь, 2012. 312 с

ДУХОВНІСТЬ ЯК ЕЛЕМЕНТ ЦІЛІСНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Лілія Антонюк,

завідувач лабораторії інноваційної діяльності

Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

Тетяна Чаюк,

методист лабораторії інноваційної діяльності

Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

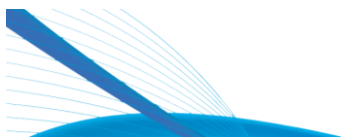
Духовність завжди вважалась особливим виміром людського існування, покладеного в основу його глибинної аксіології. Важливо, що духовність як предмет аналізу постає загальною дослідницькою «територією» для релігії, філософії та науки як форм суспільної свідомості. Зважаючи на це, духовність можна вважати однією із наріжних категорій суспільної свідомості, в концептуальній площині якої реалізується синтез науки і релігії, оскільки духовність є релігійно-ірраціональною та науково-раціональною сутністю, а також важливим елементом цілісної особистості, оскільки включає в себе низку аспектів, які можуть сприяти зростанню і розвитку людини в цілому.

Один з аспектів духовності – зосередженість на внутрішній глибинній реальності та відношенні до світу, що є важливим елементом психічного здоров'я і розвитку. Людина, яка розвиває свою духовність, може знайти глибоку внутрішню рівновагу та гармонію, що сприяє збереженню психічного здоров'я.

Духовність може бути важливим елементом цілісної особистості, оскільки вона сприяє розвитку різних аспектів життя людини, від психічного та фізичного здоров'я до соціальних та моральних цінностей; допомогти людині віднайти своє місце у світі, розуміти свої цілі та значення життя, забезпечити більш глибоке і задоволене життя; розвинути міцні соціальні зв'язки з родиною та друзями; стати важливим елементом підтримки моральності та етики у повсякденному житті; сприяти збереженню фізичного здоров'я, оскільки вона сприяє підтримці здорового способу життя та позитивного відношення до свого тіла і здоров'я.

Одним із ключових аспектів розвитку духовності є пошук змісту та значення в житті. Людина, яка має розвинену духовність, може бути більш відкритою до нових дослідів та може шукати нові способи взаємодії зі світом. Це може допомогти їй знайти своє покликання та мету в житті, що сприятиме більшій задоволеності від життя та досягненню більш високих рівнів особистого розвитку.

Крім того, духовність може стати важливим елементом у подоланні кризових ситуацій, серед яких – хвороби, розлучення або смерть близьких людей. Людина з розвиненою духовністю може мати більш сильну внутрішню

підтримку, яка допоможе їй знайти внутрішній мир і відіграти активну роль у подоланні кризи.

Низка досліджень підтверджують важливість духовності як складової цілісної особистості. Вони доводять, що духовність сприяє формуванню моральних цінностей та засад, підвищує рівень самосвідомості, стимулює розвиток творчого потенціалу, сприяє пізнанню світу та духовному зростанню. Так, О. І. Погребняк та О. І. Шевченко (2020) у своїх дослідженнях вказують на те, що духовність сприяє гармонійному розвитку особистості й забезпечує її життєву цілісність; О. Ю. Трофименко (2018) та Н. М. Сушко (2019) наголошують на тому, що духовність має важливе значення для встановлення міжособистісних відносин та зміцнення моральних засад сучасного суспільства; Ф. В. Філіппенко (2017) та О. С. Слободянюк (2018) зосереджують увагу на філософсько-психологічному аналізі духовності як складової особистості, а також на взаємозв'язку духовності та особистісного розвитку.

Розвиток духовності може стати важливим елементом формування цілісної особистості, яка здатна забезпечити більш повне та задоволене життя. Це можливо завдяки тому, що духовність допомагає знайти внутрішню рівновагу, моральні принципи та етичні стандарти, а також розвивати міцні соціальні зв'язки та відносини з оточуючим світом.

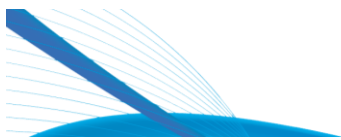
Саме віра й переконання відіграють важливу роль у формуванні світогляду особистості. Під світоглядом розуміють сукупність узагальнених поглядів на об'єктивну реальність і місце людини в ній, на відношення людей, до навколишньої дійсності і самим собі, а також зумовлені цими поглядами переконання, принципи, ідеї і ідеали. Роль світогляду в життєдіяльності людини неоціненна. Людину загалом неможливо уявити без світогляду, хай і найбільш примітивного. Зважаючи на це, людина визначає значення свого життя, яке є основним світоглядним питанням, ядром світогляду, на його основі формуються цінності, ідеали й установки особистості. У ньому поєдналися пізнавальний і ціннісний аспекти.

Світогляд формується внаслідок набуття і накопичення знань, а також визначає якість і спрямованість пізнавальної діяльності людини. Без віри і переконань світогляд як цілісне вираження духовного світу практично неможливо уявити. Віра і переконання являють собою форми вияву, функціонування світогляду. Причому світогляд зазвичай формується на вірі та переконаннях. Роль віри і переконань у світогляді може змінюватися в процесі життєдіяльності людини. У дитячому та юнацькому віці світогляд формується переважно на вірі. Згодом на перший план виходять переконання. Однак буває і так, що переконання, які сформувалися в процесі виховання і практичній життєдіяльності, внаслідок обставин, що змінилися, зазнають змін, зокрема істинність переконань піддається розгляду.

Виділяють декілька типів світогляду:

– буденний (життєвий) – спирається на особистий досвід і формується під впливом життєвих обставин;

2) релігійний – у його основу покладено релігійні погляди, уявлення і переконання людини;

3) науковий – спирається на досягнення сучасної науки і відображає наукову картину світу, результати сучасного наукового пізнання;

4) гуманістичний – об'єднує кращі сторони наукового світогляду з уявленнями про соціальну справедливість, екологічну безпеку і етичний ідеал.

Світогляд формується на основі всіх структурних елементів духовного світу особистості та всього змісту суспільної свідомості. Він набуває в духовному світі відносної самостійності та є для особистості своєрідним внутрішнім імперативом, регулятором, визначає спосіб бачення людиною світу і себе в ньому. Основу світогляду складає розуміння людиною цілей і значення життя, орієнтує його на діяльність, яка знаходить своє вираження у прагненні особистості до досягнення щастя як почуттєво-емоційного стану задоволення від реалізації або прагнення до реалізації зрозумілих людиною цілей і значення життя.

Щасливою може бути кожна людина, незалежно від рівня її соціальної зрілості, інтелектуального розвитку, світоглядних установок.

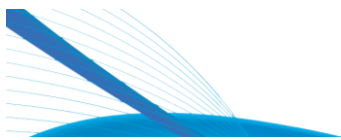
Варто зауважити, що духовний світ особистості – це складна система, адже духовна культура виступає необхідною умовою існування як усього суспільства, так і для формування особистості та його внутрішнього світу. Кожна людина має у своєму розпорядженні величезний потенціал до сприйняття накопичених культурних цінностей; знання про природу, суспільство, людину; віра в істинність тих переконань, які розділяє людина; переконання, що визначають людську діяльність у всіх її виявах і сферах; цінності, які покладено в основу відношення людини до людини; почуття і емоції, в яких виражаються її відносини з природою і суспільством; цілі, які вона свідомо ставить перед собою. Елементом духовного світу людини є світогляд, сукупність його поглядів на світ загалом і пов'язане з ними відношення до світу.

Духовний світ особистості, будучи нерозривно пов'язаним із духовним життям суспільства, характеризує особистість з точки зору її змісту, її відношення до навколишнього світу, до інших людей, до себе, що і дозволяє визначити її місце і роль у життєдіяльності суспільства. Людина – творець свого духовного життя, культури, носій духа і розуму.

Отже, можемо стверджувати, що духовність є важливою складовою цілісної особистості, а розвиток духовності сприяє забезпеченню гармонійного розвитку та життєвої цілісності людини. Вивчення цієї теми дозволяє краще зрозуміти механізми формування духовної складової особистості та її роль у житті людини та суспільства в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гребенюк О. В. Духовність і її вплив на розвиток особистості. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2017. № 2 (50). С. 103–106.
2. Онуфрієнко О. М. Духовність у сучасному світі: проблеми та перспективи. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія «Філософія»*. 2019.

3. Погребняк О. В. Духовний розвиток особистості в умовах глобалізації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2020. № 39 (2). С. 95–99.
4. Сушко Н. М. Духовність як засіб зміцнення моральних засад сучасного суспільства. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Філософія»*. 2019. № 1 (51). С. 90–93.
5. Трофименко О. Ю. Духовність як чинник розвитку міжособистісних відносин. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Психологія»*. 2018. № 64. С. 103–108.
6. Чепурний В. М. Духовність як важлива складова виховання молоді. *Науковий вісник Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу*. 2019. № 2 (70). С. 125–129.
7. Шевченко О. І. Духовність як складова гармонійного розвитку особистості. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2020. № 1 (32). С. 42–48.

МЕДІАОСВІТА ЯК ВАЖЛИВИЙ КОМПОНЕНТ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ОСОБИСТОСТІ В РЕАЛІЯХ СЬОГОДЕННЯ

Анатолій Волосюк,

методист лабораторії інноваційної діяльності

Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

У сучасному світі медіаосвіта стає важливою складовою інформаційної безпеки особистості. З одного боку, розвиток інтернету та сучасних технологій значно прискорив доступ до інформації, однак з іншого – з'явилися дезінформація, фейкові новини, спроби маніпулювати громадською думкою тощо.

Основна мета медіаосвіти полягає в розвитку критичного мислення та аналітичних навичок, що дозволить ефективно сприймати, аналізувати та розуміти інформацію, котра поширюється через різноманітні медіа, розрізняти фейкові новини від правдивих, виявляти маніпуляції та шахрайства в мережі «Інтернет».

Відповідно завданнями медіаосвіти є:

- розвиток здатності аналізувати та критично оцінювати інформацію з різних засобів масової інформації, зокрема новини, рекламу та соціальні медіа з подальшим пошуком першоджерел цієї інформації;
- формування критичного мислення та аналітичних навичок, необхідних для ефективного оцінювання та інтерпретації інформації з медіа;

- вироблення навичок комунікації та співпраці, важливих для розуміння та обговорення змісту, що поширюється через медіа;

- розвиток розуміння того, як медіа впливають на суспільство (дезінформація, маніпуляція та стереотипи).

Зважаючи на мету та завдання медіаосвіти, можемо зробити висновок, що це – процес формування навичок розуміння та аналізу медійних засобів та їхнього впливу на суспільство. У контексті означеного важливого значення набувають такі знання та навички, а саме:

- відповідального використання соціальних мереж та віртуальних ігор, а також розуміння правил етики в інтернеті;

- розуміння медійних форматів та жанрів, зокрема уміння розрізняти телевізійні передачі, кінофільми, новини, документальні фільми, музичні кліпи тощо;

- критичний аналіз медійних повідомлень, тобто вміння з'ясувати, які змістові елементи є об'єктивними та точними, а які є відображенням певних інтересів або бажань виробників контенту;

- знання про відповідні платформи соціальних мереж, зокрема про можливості їхнього функціонування, використання даних користувачів;

- уміння розрізняти поняття «фейкові новини», тобто правдиву інформацію від неправдивої, і виявляти пропаганду та ідеологічно спрямовану інформацію.

Отож у цілому, медіаосвіта є важливим елементом сучасної освіти та може допомогти суспільству та зокрема особистості розвивати знання та навички, які необхідні в сучасному цифровому світі, забезпечити збалансований та обґрунтований підхід до сприйняття та створення медійного контенту, що є важливим для збереження інформаційної безпеки, культурного розвитку, а також формування медіаграмотності.

Отже, передусім медіаграмотність особистості – це здатність людини розуміти та аналізувати інформацію, яка надходить до неї через різні медіа, визначати, яка інформація є достовірною та яка – ні, розрізняти факти від думок та домислів, аналізувати джерела інформації та оцінювати їх достовірність, здійснювати пошук першоджерел інформації тощо. Крім того, медіаграмотна особистість повинна мати здатність визначати, який вплив має інформація на її думки, переконання та поведінку, а також які наслідки можуть бути пов'язані з поширенням недостовірної інформації. Медіаграмотність допомагає людині бути критичним споживачем інформації, яка має вміння користуватися інформаційно-комунікаційною технікою, берегти свою особисту інформаційну безпеку та виокремлювати реальність від її віртуальної симуляції.

Щодо компетентностей із медіаграмотності, котрими повинна володіти кожна людина, актуальною є модель десяти компетентностей, створена нідерландською організацією, що спеціалізується на медіаграмотності, Mediawijzer.net.

Громадська організація «MediaSapiens» переклала візуалізацію цієї моделі та її основні положення (див. рис.):

*Рис. Модель десяти компетентностей,
створена нідерландською організацією Mediawijzer.net*

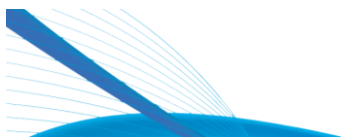
Експерти умовно поділили компетентності з медіаграмотності на чотири групи: розуміння медіа, використання медіа, комунікація за допомогою медіазасобів та вміння досягати власних цілей, застосовуючи медіа.

Зауважимо, що важливу роль у процесі медіаосвіти відіграє медіаторець – особа, яка створює різноманітний медіаконтент, зокрема фотографії, відео, аудіозаписи, творчі тексти тощо з метою публікації в медіаканалах. Медіаторець може бути фотографом, журналістом, блогером, відеографом, письменником чи іншим спеціалістом у галузі медіа. Крім того, він повинен володіти знаннями про технології та засоби створення різноманітного цікавого медіаконтенту, що може привернути увагу аудиторії. Роботи медіаторців можуть бути використані в рекламних кампаніях, журналах, газетах, на телебаченні та інтернет-платформах.

Варто також зазначити, що для розвитку навичок медіаосвіти необхідно використовувати різноманітні підходи та методи, зокрема медіапроектну роботу, коли учням / студентам / медіаторцям дається завдання створити медійний контент (наприклад, відеоролик, аудіопідкаст тощо), що вимагає розвитку відповідних медійних навичок та знань. Означений підхід дозволяє аналізувати медійний контент, вивчати технології його створення, а також удосконалювати свої творчі навички.

Ефективним методом медіаосвіти є також дискусії та дебати, де учасники мають можливість обговорювати різноманітні медійні питання, аргументувати свої позиції та вивчати думки інших людей. Цей підхід дозволяє навчатися аналізувати джерела інформації з різних сторін, розвивати критичне мислення та навички спілкування.

Із метою забезпечення належної підготовки майбутніх споживачів та творців медійного контенту важливо включати питання медіаосвіти в навчальні плани та програми. Також необхідно проводити різноманітні тренінги та

семінари для вчителів та інших фахівців, які можуть вплинути на розвиток відповідних знань у суспільстві.

Навички медіаосвіти також можуть бути корисними в бізнесі та маркетинговій діяльності для просування власного бренду, відповідних продуктів та послуг. Знання медійної грамотності дозволяють створювати якісний медійний контент, залучати більше аудиторії та покращувати свої результати. Отже, медійна грамотність – це здатність користувача медіа розуміти, аналізувати та оцінювати інформацію, яку він отримує з різних джерел масової комунікації.

21 квітня 2016 року Президія Національної академії педагогічних наук України схвалила нову редакцію Концепції впровадження медіаосвіти в Україні. Її головна мета – «сприяння розбудові в Україні ефективної системи медіаосвіти, що має стати фундаментом гуманітарної безпеки держави, розвитку й консолідації громадянського суспільства, протидії зовнішній інформаційній агресії, підготовка дітей і молоді до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою медіа, формування у громадян медіаінформаційної грамотності та медіакультури».

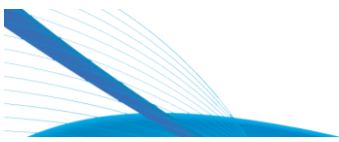
У документі окреслені завдання, основні принципи, пріоритетні напрями роботи, форми й етапи впровадження та поступового розвитку медіаосвіти в Україні на 2017–2025 роки.

Відповідно до Концепції впровадження медіаосвіти в Україні, медіаосвіта – це частина освітнього процесу, спрямована на формування в суспільстві медіакультури, підготовку особистості до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою масмедіа: як традиційною (друковані видання, радіо, кіно, телебачення), так і новітньою (комп'ютерно опосередковане спілкування, інтернет, мобільна телефонія) з урахуванням розвитку інформаційно-комунікаційних технологій.

Запропонована Концепція передбачає три форми медіаосвіти, що безпосередньо стосуються школи – шкільна, позашкільна та батьківська медіаосвіта. Окрім них, пріоритетними для педагогів повинні бути такі форми медіаосвіти, як медіаосвіта дорослих і неформальна медіаосвіта (або медіаосвіта засобами медіа). Остання стосується як дорослих, так і дітей. Її забезпечують навчальні, інформаційно-аналітичні, інформаційно-розважальні програми та медіапроекти.

Як зазначено в Концепції, однією з умов успішного впровадження медіаосвіти в Україні є готовність освітян до розв'язання медіаосвітніх проблем і суперечностей. Для цього вчителям потрібно перебудовувати звичні форми роботи, вдосконалювати зміст навчального матеріалу та форми підготовки до уроків, здійснювати перепідготовку та підвищення кваліфікації, зорієнтовані на випереджальне ознайомлення з медіаосвітніми інноваціями.

У наші дні медіаосвіта має стати складовою освіти кожної особистості. Вона повинна бути представлена як окремий предмет у навчальному плані в закладах загальної середньої та вищої освіти, а також бути частиною навчальних програм для вчителів, батьків та інших професійних груп. Крім того, держава та

медіаорганізації з метою підвищення загального рівня медіаосвіти в суспільстві повинні об'єднати свої зусилля задля якісного результату.

Зважаючи на викладене вище, можна зробити висновок, що медіаосвіта є ключовим інструментом для забезпечення інформаційної безпеки особистості в реаліях сьогодення. Вона допомагає людям розуміти інформаційні ризики та загрози, збільшує їх грамотність та рівень культури, сприяє розвитку критичного мислення та загалом формує освічену й демократичну спільноту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бути медіаграмотним: десять необхідних компетентностей. URL: https://ms.detector.media/mediaprosvita/mediaosvita/buti_mediagramotnim_desyat_n_eobkhidnih_kompetentnostey/ (дата звернення: 20.02.2023).
2. Золотухін Д. 15 кращих українських проєктів з медіаграмотності. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2455061-15-krasih-ukrainskih-proektiv-zmediagramotnosti.html> (дата звернення: 20.02.2023).
3. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція). URL: https://ms.detector.media/mediaprosvita/mediaosvita/kontseptsiya_vprovadzheniya_mediaosviti_v_ukraini_nova_redaktsiya/ (дата звернення: 20.02.2023).
4. Гриневич Л. «Медіаграмотність – це необхідне вміння для сучасної особистості». URL: <https://ms.detector.media/mediaosvita/post/20505/2018-02-02-mediagramotnist-tse-neobkhidne-vminnya-dlya-suchasnoi-osobystosti-liliya-grynevych/> (дата звернення: 20.02.2023).
5. Worsley H. J. Media and Information Literacy: An Integrated Approach for the 21st Century. Chandos Publishing. 2019.
6. Христенко Т. А. Медіаграмотність як компонент медіаосвіти в інформаційному суспільстві. Освітній простір. 2018. №1(26). С. 44–48.
7. Годлевська О. Інформаційна безпека особистості: проблеми та перспективи розвитку в Україні. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Політичні науки». 2022. №2(2). №56–61.
8. Лисенко І. Ю. Медіаосвіта як засіб забезпечення інформаційної безпеки особистості. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Педагогіка». 2022. №46 (1). С. 58–62.
9. Семенюк І. І. Медіаосвіта в контексті забезпечення інформаційної безпеки особистості. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Серія «Педагогічні науки». 2022. №1 (102). № 139–145.
10. Яворська Ю. Медіаосвіта як інструмент формування критичного мислення учнів в умовах інформаційного суспільства. Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького. Серія «Педагогічні науки». 2022. №2 (19). С. 71–76.

БЕЗПЕКА ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ: ТОЧКИ КОНТРОЛЮ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

Віра Гуменюк,

кандидат педагогічних наук, доцент,

завідувач кафедри менеджменту та освітніх технологій

Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

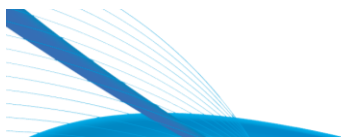
В умовах військової агресії сусідньої країни, на керівників закладів освіти покладено відповідальність за створення безпечних умов для здобувачів освіти та персоналу. Для цього керівник насамперед має добре знати вимоги законодавства щодо охорони праці, безпеки життєдіяльності, організації роботи закладів в умовах воєнного стану; вміти адаптуватися та діяти в нових умовах і відповідно до нових вимог як відповідальний і свідомий громадянин українського суспільства; вміти налагоджувати соціальну взаємодію та співпрацю з громадою, приймати оперативні рішення та діяти ефективно в небезпечних ситуаціях; забезпечувати духовну безпеку здобувачів освіти та працівників.

Які ж точки контролю керівника закладу освіти щодо безпеки особистості в умовах війни?

Насамперед, це *безпечний фізичний простір* для перебування здобувачів та працівників під час освітнього процесу. Виникла потреба внести зміни в інструкції з охорони праці, інструкції з безпеки, програми навчання працівників з охорони праці, інструктажі. Сьогодні кожен працівник закладу освіти повинен чітко знати, як діяти в небезпечних ситуаціях, як сприяти і забезпечувати безпеку дітей, як зробити безпечними приміщення та територію закладу, як ефективно організувати освітній процес в умовах воєнного стану. Особливо це актуально для закладів, які працюють в очному, або ж у змішаному форматі. Навчальні кабінети та коридори повинні бути максимально вивільнені від відкритих полиць, стендів, килимів, рослин тощо. Ніщо не повинно перешкоджати руху під час евакуації здобувачів. Проходи до всіх запасних виходів мають бути вільними та доступними.

Безпечне освітнє середовище. Однією з передумов безпечного освітнього середовища є знання та постійне відпрацювання з учасниками освітнього процесу чітких процедур реагування і поведінки в надзвичайних ситуаціях. Це і **шляхи для евакуації** до найближчого укриття; **протоколи безпеки** щодо правил поведіння під час повітряних тривог, евакуації, перебування в укритті; щоденне інформування/інструктажі щодо протоколів безпеки здобувачів освіти; регулярні тренувальні евакуації; інформування про правила мінної безпеки, правила поведіння з вибухонебезпечними предметами; навчання наданню першої невідкладної допомоги.

Психологічна та емоційна стійкість педагогів та вміння надати необхідну підтримку здобувачам освіти під час надзвичайних ситуацій воєнного характеру надважливі в умовах воєнного стану. Емоційний стан педагогів впливає і на забезпечення якості викладання та якості освітніх результатів. Зараз дуже

важливо звертати увагу на стабілізацію емоційного стану педагогів, адже лише коли педагог має стабільний емоційний стан, то може надати допомогу і дітям. Тут варто керівнику закладу тримати на контролі як почуваються педагоги, яким є рівень тривожності кожного з них за свою безпеку, безпеку родини, і знаходити можливості психологічної підтримки свого колективу. Потрібно також об'єднувати зусилля з педагогічною спільнотою, аби зрозуміти їхні потреби.

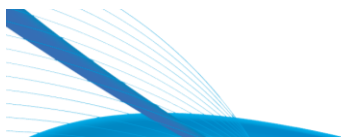
Соціоемоційна та психологічна підтримка здобувачів освіти. Виклики, з якими ми стикаємося зараз, зовсім інші, ніж були раніше. На перше місце виходить соціоемоційна підтримка. Коли діти повертаються до навчання, їхні питання часто стосуються війни: чи будуть живі їхні друзі, рідні? Навчання – чи не єдине місце, в якому дитина не відчуває, що зараз є війна. Тому соціоемоційна підтримка повинна стати обов'язковим елементом в академічному викладанні. Соціологічні дослідження свідчать, що біля 45% дітей знаходяться у стані середнього та вище стресу і тривоги. Тобто для них відновлення навчального процесу не є реалістичним, їм потрібна соціоемоційна підтримка, і, можливо, психологічна. З огляду на те, що під час стресу в здобувачів освіти відбуваються зміни у психічних процесах, знижується мотивація та пізнавальний інтерес, варто вживати певні методи та прийоми, які допоможуть “включити” їх в процес навчання та стимулюватимуть більш ефективно розумово працювати.

Адаптаційні заходи для здобувачів освіти. У закладах освіти збільшилася кількість дітей, родини яких змушені були переселитися на більш безпечні території. Тому, окрім традиційних адаптаційних практик для учнів при переході між ланками освіти, необхідно забезпечити адаптацію дітей внутрішньо переміщених осіб до нового для них освітнього середовища. Потрібно враховувати, що навчальні втрати таких дітей можуть бути більшими порівняно з учнями, які не залишали свої домівки.

Неухильне дотримання антибулінгової політики. Це особливо актуально для закладів, у яких навчаються діти з числа внутрішньо переміщених осіб. Необхідно систематично проводити опитування серед здобувачів щодо відчуття психологічного комфорту у закладі; спонукати педагогів уникати покарань, гучних зауважень тощо; впроваджувати чіткі правила спілкування і поведінки під час онлайн-навчання; сконцентрувати увагу щодо запобігання булінгу безпосередньо під час навчальної діяльності.

Партнерство з батьками. Всі управлінські рішення щодо форм організації освітнього процесу, стану укриття, шляхів евакуації, протоколів безпеки на випадок повітряної тривоги, евакуації до укриття в закладі чи за його межами тощо узгоджуються з батьками здобувачів освіти та доводяться до них.

Готовність закладу освіти змінювати спосіб організації освітнього процесу. В час війни та у післявоєнний період кожен заклад освіти має бути готовим для швидкого переходу до дистанційного або змішаного навчання. Це, насамперед, гнучкий розклад навчальних занять, для чого варто розробити одразу кілька варіантів розкладу: для очного, дистанційного та змішаного навчання, де розклад для дистанційного навчання має відрізнятися меншою кількістю навчальних годин в режимі синхронного навчання. Це можна зробити із застосуванням різних стратегій: розподілу часу навчальних занять на

синхронне та асинхронне навчання, зменшення кількості часу занять, включення індивідуальних консультацій до розкладу з урахуванням перерозподіленого часу тощо. В умовах переходу з однієї форми навчання на іншу оптимальною формою для фіксації результатів навчання здобувачів освіти та надання їм зворотного зв'язку є електронний журнал. Бажано, щоб заклад освіти перейшов на ведення електронної документації та обрав найбільш зручний для нього ресурс для ведення електронного журналу, враховуючи вимоги та рекомендації МОН до таких ресурсів.

Технічне забезпечення дистанційного навчання. Це одна з важливих умов його якості. Водночас саме цю умову найскладніше забезпечити в закладі освіти, оскільки вона здебільшого залежить від батьків здобувачів освіти та засновника. Керівник повинен мати вичерпну інформацію про наявність у педагогів та здобувачів засобів для навчання: комп'ютер/ноутбук, доступ до інтернету, смартфон, місце для навчання. Передбачити можливість дистанційного навчання для вразливих категорій дітей безпосередньо у приміщенні закладу, якщо не вдалося залучити ресурси для забезпечення їх необхідним обладнанням удома. Своєчасні та ефективні управлінські рішення сприятимуть підвищенню якості організації освітнього процесу в умовах дистанційного навчання.

Прогнозування освітніх втрат та ресурсів для їх подолання. Освітні втрати як прогалини у знаннях і навичках здобувачів, які виникають під час освітнього процесу у порівнянні зі стандартами освіти та очікуваними результатами навчальних здобутків, сьогодні здебільшого спричинені війною. Щоб дізнатися про втрати, так само і про здобутки, керівникам необхідно зафіксувати точку відліку, стан справ, розробити механізми вимірювання та компенсації освітніх втрат на рівні закладу освіти, постійно моніторити ситуацію. Важливою є **методична підтримка педагогів**, допомога і поради для батьків, а також **психологічна підтримка** всіх учасників освітнього процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Безпечне освітнє середовище: нові виміри безпеки. URL: <https://sqe.gov.ua/bezpechne-osvitnie-seredovishhe-novi-vim/> (дата звернення: 05.02.2023).
2. Освітні втрати: підходи до вимірювання та компенсації. URL: <https://cedos.org.ua/researches/osvitni-vtraty-pidhody-do-vumiryuvannya-ta-kompensacziyi/> (дата звернення: 05.02.2023).
3. Як заповнити прогалини у знаннях школярів: освітній омбудсмен дав поради. URL: <https://www.rbc.ua/rus/stylar/k-zapovniti-progalini-znannyah-shkolyariv-1674748937.html> (дата звернення: 05.02.2023).
4. Як організувати викладання навчальних предметів в умовах воєнного стану: рекомендації Державної служби якості освіти. URL: <https://sqe.gov.ua/yak-organizuvati-vikladannya-navchaln/> (дата звернення: 05.02.2023).

ДУХОВНА БЕЗПЕКА ОСОБИСТОСТІ: КУЛЬТУРНО-ОСВІТНІЙ КОНТЕКСТ

Наталія Давидюк,

кандидат педагогічних наук,

методист лабораторії національного виховання,

старший викладач кафедри психології та інклюзивної освіти

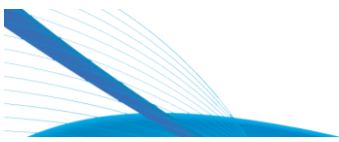
Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

Проблема духовної безпеки як однієї зі складових національної безпеки України постала особливо гостро з початком російсько-української війни. В сучасному дискурсі щодо духовної безпеки особистості виокремлюються різні підходи до розуміння змісту та тлумачення означеного поняття. Так, за визначенням В. Л. Павлова «духовність – це інтегральний показник ступеня розвитку внутрішнього (нематеріального) світу суб'єкта, особлива якість цього світу, коли широке коло глибоких знань органічно поєднується з позитивною емоційною налаштованістю та високою моральністю, орієнтованою на ствердження добра». Розкриваючи у своїй праці зміст поняття «духовна безпека», учений стверджує, що духовна безпека – це захищеність від того, що сформована духовна складова людського життя може бути певним чином (передусім насильницьким способом) зруйнована і нав'язана. І робить висновок, що найкращим «щитом» духовної безпеки, її могутнім гарантом є міцність, надійність світоглядних переконань людини і її здатність критично осмислювати, оцінювати, «фільтрувати» отримувану інформацію [5].

Оскільки питання духовної безпеки пов'язане з визначенням духу народу, культури, історії, державності В. Ф. Баранівський визначає «духовну безпеку як систему умов, що дозволяє певному суспільному суб'єктові (культурі, суспільству, державі) зберігати свої життєво важливі параметри в межах норм, що історично склалися. Їх вихід за рамки норми під впливом різного роду чинників (перш за все культурного, ціннісно-нормативного характеру) веде до дезорганізації і, кінець кінцем – до національної катастрофи, тобто розпаду суспільства та держави як цілісної системи у зв'язку з руйнуванням тих елементів, що створюють їх духовні засади» [1].

Л. А. Маслова акцентує увагу та тому, що духовні аспекти національної безпеки – це, по-перше, здатність нації (народу) до збереження та наслідування поколіннями своєї духовної та культурної самобутності. По-друге, це здатність нації (народу) до духовної інтеграції, підтримки єдності та гармонії групових, індивідуальних та соціетальних інтересів, подолання ціннісного розколу та посттрансформаційної кризи світосприйняття [4].

Учені (В. Безпалько, В. Горлинський, М. Логвин, Л. Маслова, А. Сухорукова) виокремлюють такі складові духовної безпеки: загальнонаціональна мета і соціальний ідеал; основні цінності й сенс життя; «мрія і надія»; віра (довіра) й історична пам'ять; патріотизм і культура патріотизму, іншими словами – все те, що складає основу національної культури, вираженої на якісному рівні суспільної самосвідомості [2].

Духовний захист (з його культурно-історичними, інформаційно-психологічними, ідеологічними, релігійними, науковими, освітніми та іншими компонентами) є найбільш вразливим з погляду деструктивного впливу.

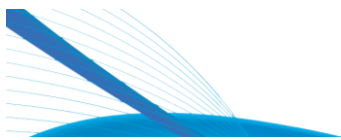
До зовнішніх загроз у сфері духовної безпеки суспільства фахівці відносять: політику країн, що спрямована на домінування в культурній та духовній сферах; блокування рівноправної участі в міжнародному розподілі культурних надбань людства, насадження чужої ідеології; розгортання країнами «культурної експансії» щодо інших держав; розробку концепцій «інформаційної війни», які передбачають створення та використання засобів небезпечного впливу на духовну сферу інших країн; злочинну діяльність релігійних сект, організацій та окремих осіб у духовній сфері; практику економічних і політичних структур у духовній сфері, що спрямована проти національних інтересів країни [3]. Цілеспрямоване впровадження в національну свідомість чужих цінностей, стереотипів мислення і поведінки є суттєвою загрозою національній безпеці держави, адже це руйнує ментальність народу, знищує його національну ідентичність.

Сьогодні Україна переживає період справжніх випробувань на міцність, адже перед нею виникають все складніші виклики та загрози. Найбільші та найактуальніші проблеми – це збереження незалежності й територіальної цілісності нашої держави, відсіч військовій агресії росії, безпека громадян України. Як зазначає В. В. Карлова, «однією з причин виникнення цих проблем є надмірна присутність Росії в українському духовно-культурному просторі. А без свободи від країни-агресора не можна втримати політичну незалежність та досягти економічного суверенітету» [3].

Повномасштабна російська агресія підкреслила важливість мови та культури як ключових ознак національної ідентичності. Підтримка української музики, книжок, заборона проросійських політичних партій – це важливі кроки в напрямку підтримки національної культури та медіапростору.

Освіта – основа інтелектуального, духовного, соціального й економічного розвитку суспільства і держави. Від якості освіти залежить, з якими знаннями, світоглядом і цінностями буде жити молоде покоління.

Міністерство освіти та науки України оновило програму для закладів загальної середньої освіти щодо вивчення зарубіжної літератури, вилучивши твори російських та білоруських авторів (окрім уродженців України) та збагативши шедеврами світової літератури. Патріотичний аспект має бути присутнім під час вивчення всіх навчальних предметів, а також під час проведення культурно-просвітницьких заходів. Великі можливості щодо патріотичного виховання мають такі предмети як українська мова та література, історія України, захист України та інші. Відзначення пам'ятних дат є важливим аспектом усвідомлення спільності історичної долі і нарівні з мовою та культурними традиціями об'єднує громадян, наділяє їх почуттям духовної спорідненості. Такі колективні уявлення про минуле є важливим соціокультурним феноменом колективної та індивідуальної самоідентифікації.

Єдність українців як нації можливе лише на засадах спільної культури, мови, традицій, релігійної культури, а також єдиного ідеологічного, державно-політичного, економічного простору в рамках спільної держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

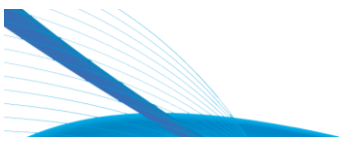
1. Баранівський В. Ф. Проблеми духовної безпеки українського суспільства. Київ : Видавництво ПП Ульянич В. І., 2009. 160 с.
2. Баранівський В. Ф. Духовна безпека України: визначення, загрози та фактори забезпечення. *Духовна безпека України: погляд суспільствознавства і богослов'я : матеріали XVII науково-практичної конференції*. Київ : ВНЗ «Національна академія управління», 2018. 152 с.
3. Карлова В. В. Духовна безпека українського суспільства: виклики, загрози та шляхи їх подолання. URL: <https://matrix-info.com/duhovna-bezpeka-ukrayinskogo-suspilstva/> (дата звернення: 12.02.2023).
4. Маслова Л. А. Механізм державного регулювання в системі забезпечення духовної безпеки суспільства : дис. ... канд. філос. наук. Нац. ак-я держ. упр. при Президентові України. Київ : 2014. 248 с.
5. Павлов В. Л. Про зміст понять «духовність» і «духовна безпека». *Духовна безпека України: погляд суспільствознавства і богослов'я : матеріали XVII науково-практичної конференції*. Київ : ВНЗ «Національна академія управління», 2018. 152 с.
6. Сухорукова А. В. Соціально-філософський аналіз виховання духовності як складової системи соціальної безпеки. URL: <http://www.info-library.com.ua/books-text-11720.html> (дата звернення: 12.02.2023).

ОСВІТА ПІД ЧАС ВІЙНИ ТА ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ ЕЛІТИ В УМОВАХ НАУКОВОГО ЛІЦЕЮ

Алла Данилюк,
*учитель-методист, учитель біології
Обласного наукового ліцею в м. Рівне
Рівненської обласної ради*

*На цьому світі ми не випадково
Існує певний задум, план, мета
Душа жива, бо створені ми Богом
Вона велична, чиста і свята.
Коли слабкі, тоді ми справді сильні
Хто з попелу повстав, той і воскрес,
Бо руку завжди подає Всесильний
Всім тим, хто щиро просить у небес.*

Анна Савчик

У цей нелегкий для країни час кожному потрібно залишатися воїном на своєму місці та відповідально виконувати покладені на нього обов'язки. Вчитель є воїном світла, який запалює, веде за собою, тримає духовний щит. Саме тому ми, педагоги, викладачі, створюємо всі необхідні умови для якісного навчання здобувачів, протидії стресам та розвитку особистості, яка в майбутньому зможе підняти Україну на міжнародній науковій арені.

Функціонування наукової системи освіти в умовах воєнного стану характеризується інтенсивним пошуком нових підходів до навчання, інноваційних форм організації освітнього процесу, ефективних педагогічних та інформаційних технологій. У зв'язку з цим підтримка активного упровадження інновацій в освітню галузь під час війни стала одним із ключових напрямів роботи педагогів.

Формування інтелектуальної еліти нації – вчених, дослідників, суспільних діячів, інноваторів-підприємців – є одним із базових компонентів розвитку освіти, це підтримка майбутніх лідерів світової науки та Hi-tech, упровадження STEM-освіти, оснащення відповідних лабораторій, підвищення статусу Вчителя як професійної еліти нації.

Пріоритетами освітнього процесу під час війни є:

- забезпечення сталості та безперервності наукової освіти;
- створення безпечних умов для навчання та викладання;
- психологічна підтримка учасників освітнього процесу;
- продовження якісних трансформацій на всіх рівнях освіти.

Емоційний стан учнів змінився, помічаються ментальні та психічні розлади дітей, які мають такі симптоми посттравматичного стресу, як емоційна нестабільність, труднощі зі сном та кошмари, замкнутість та підозрливість, дратівливість, агресивність, тривожне збудження, втрата здатності зосереджуватися, пасивність, депресія, параноя тощо [1]. Але кожен педагог має у своєму арсеналі достатню кількість секретних «ключиків», щоб його стабілізувати і підняти моральний дух. Під час війни лицей гуртує дітей, надає їм психологічну підтримку та дозволяє відчувати приналежність до спільноти. Ось чому на кожному уроці ми приділяємо час дитячим емоціям, разом учимося їх розпізнавати та контролювати. Корисні вправи «Метелик», «Улюблений фрукт», «Безпечне місце», «Сканування тіла», «Стирання інформації», «Настрій», «Коло підтримки», а ще фізкультхвилинки, дихальні гімнастики, сугестійні методики, елементи тренінгів [4].

Як стабілізувати емоційний стан школярів?

Вправа «МЕТЕЛИК»

- Схрестіть долоні, «зачепіться» великими пальцями один за один – таким чином «створіть» руками метелика.
- Прикладіть долоні до грудей, легко та ритмічно постукуйте по ключицях кожною з них: правою рукою по лівій, а лівою — по правій.
- Продовжуйте вправу, доки не відчуєте, що дихання вирівнялося.
- Після виконання вправи мозок переходить в більш адаптивний режим, йому легше навчатися, зосереджуватися, сприймати нову інформацію.

Лайфхаки щодо структури уроку під час війни

1. Встановіть емоційний зв'язок з учнями — запитайте їх, як минули вихідні, який у них настрій.
2. Обговоріть плани, мрії про майбутнє — таким чином, у дітей з'явиться важливе позитивне підкріплення.
3. Повторіть пройдений матеріал — наприклад, те, що вивчили на минулому уроці.
4. Разом виконайте дихальні вправи — це допоможе учням сконцентруватися на новій інформації.
5. Проведіть основну частину уроку — постарайтеся зробити її інтерактивною та цікавою для сприйняття.
6. Виділіть час на фізичні вправи, обговорення, ігри.
7. Підбийте разом підсумки уроку — створіть так звану «історію успіху», похваліть дітей за їхні старання.

МОНУ НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР НАВЧАЄМОСЯ РАЗОМ ПЕРЕКОНУЄМОСЯ РАЗОМ FCG ІНТЕРНЕТ

В умовах інформаційної війни педагогам важливо розвивати в учнів критичне мислення та разом вчитися перевіряти інформацію, розпізнавати фейки, маніпуляції, аналізувати різні точки зору. У пригоді стануть навчально-методичний посібник «Розвиток критичного мислення в учнів», а також добірка матеріалів на порталі «Медіаосвіта і медіаграмотність» [3].

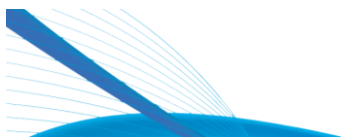
Не можна недооцінювати патріотичний дух учнів, який гартується в стінах

Обласного наукового ліцею, оскільки саме тут їхні маленькі серця насправді наповнюються тією справжньою любов'ю до Батьківщини, яку вони пронесуть через усе своє життя і безперечно передадуть своїм дітям. Можемо побачити це на святі патріотичної пісні (8–9 класи) або пісні і строю (10–11 класи) чи просто щоденно під час виконання державного гімну та молитви,

тоді кожна клітинка тіла і кожна фібра душі тріпоче в непереборному бажанні до волі і свободи на своїй, Богом даній землі.

Неочікувано лунає сигнал повітряної тривоги... По системі оповіщення закладу сповістили про небезпеку і всі по команді учителя, якщо тривога під час уроку, злагоджено, тихо і організовано спускаються у своє безпечне місце – обладнане і комфортне укриття для кожного класу своє, де тепло і затишно, де на стінах безліч мотиваційних картинок і алгоритмів особистої безпеки, де не втрачається зв'язок із рідними, бо є стабільний інтернет, де можна продовжити урок чи забезпечити комфортне дозвілля співаючи рідну українську пісню. Ти тут не чужий, ти потрібний, ти рідний і рівний з усіма, тебе люблять і піклуються про тебе, бо ти є частинкою ліцейської родини, частинкою Українського Всесвіту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гавриш Н., Ситник Г. Технології формування ціннісного ставлення особистості до історичних, культурних і духовних надбань рідного краю. *Методичний вісник*. Рівне, 2009. 86 с.
2. Організація освіти в умовах війни: рекомендації міжнародних організацій. URL: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-2-5-18> (дата звернення: 16.06.2022).
3. Освіта України в умовах воєнного стану. *Інноваційна та проєктна діяльність: науково-методичний збірник / за заг. ред. С. М. Шкарлета*. Київ; Чернівці «Букрек», 2022. 140 с
4. Яніна Хіжінська. Як навчати під час війни? URL: <https://osvitoria.media/experience/osvitnij-protses-pid-chas-vijny-aktualni-porady-dlya-vchyteliv/> (дата звернення: 16.06.2022).

ДУХОВНІСТЬ У СИСТЕМІ ЦІННОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ

Інна Денищук,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри психології та інклюзивної освіти

Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

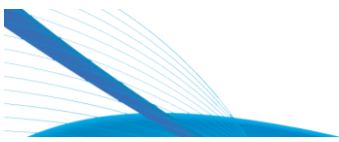
Ціннісні орієнтації відображають ставлення людини до соціальної дійсності та визначають мотивацію її поведінки, здійснюють істотний вплив на всі сторони її діяльності. Це складний соціально-психологічний феномен, що характеризує спрямованість і зміст активності особи, визначає загальний підхід людини до світу, до себе, надаючи сенс і напрям особистим позиціям, поведінці, вчинкам.

На думку науковця П. Менцера, цінність – це те, що почуття людини диктує визнати важливішим над усім, і до чого можна прагнути, ставитися з повагою та визнанням. На думку М. Головатого, цінності – це певні ідеї, погляди за допомогою яких люди задовольняють свої потреби та інтереси. У свою чергу, М. Рокич визначає цінності як стійке переконання в тому, що певний спосіб поведінки чи кінцева мета існування має потенційне значення з особистого погляду, на відміну від протилежного чи зворотного способу поведінки або кінцевої мети існування. Як зазначають С. Возняк, В. Кононенко, поняття «цінність» близьке до поняття «значущість» [5].

Цінністю можна вважати все те, що може цінувати особистість, що є для неї значущим і важливим. Власне, йдеться про ту роль, яку предмет чи явище можуть відігравати в життєдіяльності людей із точки зору їхніх потреб, інтересів, цілей.

Ціннісні орієнтації визначають:

- 1) загальну спрямованість інтересів і прагнень особистості;
- 2) ієрархію індивідуальних вподобань і зразків;

- 3) цільові і мотиваційні програми;
- 4) рівень вподобань;
- 5) уявлення про дійсне і механізми селекції за критеріями значущості;
- 6) міру готовності й рішучості до реалізації власного «проекту життя».

Цінності, їхній характер, особливості, як і система цінностей у суспільстві загалом, є своєрідними орієнтирами у формуванні світогляду, духовного світу людини, а прагнення до володіння ними – важлива умова придбання людиною необхідного життєвого досвіду і його соціалізації.

Внутрішній або духовний світ людини – це безмір найрізноманітніших почуттів і відчуттів, емоцій і настроїв, задумів та ідей, понять і образів, фантазій та ідеалів, цінностей та теорій. Тому пізнання внутрішнього світу людини не менш необхідне й важливе, ніж пізнання оточуючої дійсності.

Духовність – фундамент поняття «особистість». Поняття «духовність» у педагогічному словнику тлумачиться як індивідуальна вираженість особистості у системі двох фундаментальних потреб:

- потреби пізнання світу, себе, сенсу й призначення свого життя;
- соціальної потреби жити, діяти для інших (готовність прийти на допомогу, розділити радість і горе).

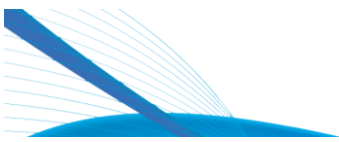
Складовими духовної культури особистості (за П. Щербанем) є:

- інтелектуальна культура;
- моральна культура;
- культура спілкування;
- національна культура та національна самосвідомість;
- художньо-естетична культура;
- християнська морально-етична культура, релігійні заповіді та традиції;
- родинно-побутова культура;
- політична, правова культура;
- екологічна культура.

Духовність – це втілення в світоглядних орієнтаціях людини сподівань, прагнень, ідеалів, духу народу, що визначає спрямованість особистісних потреб, бажань і зумовлює настанову на відповідний життєвий вибір. Це осмислення людиною гуманістичного сенсу мети людської життєдіяльності [2].

Духовна цінність – це те, що має зв'язок із внутрішнім психологічним життям людини, те, що ми високо цінуємо, це те, що варте поваги. До системи загальнолюдських цінностей належать: віра в Бога, пошана батьків, святість, постійність, наполегливість, альтруїзм, гуманність, чесність, старанність, щирість, доброта, любов, мораль, милосердя, відповідальність, совість, мужність, людяність, сила волі, свобода, гідність, честь, вміння творчо вдосконалювати світ, усвідомлення самого себе, вміння керувати своїми вчинками. Чим внутрішньо красивішою буде людина, тим більше буде перелік духовних цінностей.

У формуванні духовних цінностей важливу роль відіграє не тільки соціальне середовище, а й сім'я, що має чи не найбільший вплив, особливо в дитинстві. Від сім'ї значною мірою залежить не тільки те, чи буде людина духовно багатогою та здоровою, але й те, як зможуть розкритися її задатки,

здібності, який у неї характер, як вона ставитиметься до інших людей, чи зможе бути здоровою та щасливою.

Г. Сковорода писав, що людина народжується двічі: фізично й духовно. Біля духовної колиски стоять духовні наставники – спочатку родина, а потім учитель, який стає дитині другим батьком, матір'ю, бо прищеплює її душі високі моральні якості віри, надії, любові, глибокої поваги до рідної землі, свого роду, народу, держави. Духовну людину, на думку Г. Сковороди та інших українських мислителів, творить шлях добра: через пізнання, усвідомлення й розуміння своєї істинної духовної природи, свого призначення в світі [4].

Духовне життя переважно охоплює процеси виховання, освіти, науки, культури, літератури, мистецтва і відображається в поглядах, думках, концепціях, суспільних процесах і явищах, у реалізації духовних потреб та інтересів людини. Духовність – це спосіб розбудови особистості, це, образно кажучи, зустріч із самим собою – своєю душею, внутрішнім «Я», вихід до ціннісних інстанцій формування особистості та її менталітету; провідний фактор смислової гармонізації, поєднання образу світу з моральними законами.

Розвиток духовності полягає у процесі позитивних якісних та кількісних змін, досягнення цілісності та гармонії всіх її структурних характеристик. Духовний розвиток – це шлях від знання до розуміння, від емоцій до співчуття, від сприймання до творчості, від егоцентризму до гуманізму. Сама сутність процесу духовного розвитку полягає в русі до органічної єдності таких духовних категорій, як добро, істина, краса. Цей процес може бути інтерпретований як різновид творчої діяльності, оскільки він є індивідуальним шляхом пізнання людиною своєї справжньої природи, відкриття власних можливостей та їх реалізації.

Психічними проявами духовності, за думкою О. Зеліченка, є любов, творчість, пошук, розвиток, релігійність. Він детально описує їх, зводячи усі ці форми індивідуальних станів до єдиної спільної домінанти – духовності.

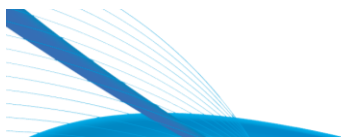
Любов – це і творчість, і пошук, і розвиток, бо вона весь час сама розвивається, формується, шукає нові форми вияву.

Розвиток, пошук реалізують прагнення людини до гармонії, рефлексії (знання, розуміння), виходу за чуттєві межі, до духовного.

Творчість – це вияв прагнення до поширення себе на світ (втілення себе у матеріальній формі – матеріалізації), до гармонії, до рефлексії, до духовного. Релігійність, життя з Богом, реалізує прагнення до виходу за чуттєві межі, до духовного [2].

Отже, за О. Зеліченком, дух перебуває у постійному русі, бо й сам є рухом, він – джерело енергії і сама енергія психічної діяльності. Старе латинське прислів'я стверджує: «Здоровий дух творить здорове тіло». Як відомо, духовність є однією із складових поняття «здоров'я». Духовне здоров'я особистості характеризується здатністю співчувати, співпереживати, дбати про здоров'я як своє, так і оточуючих.

Духовному здоров'ю належить особлива роль у збереженні, зміцненні та відтворенні фізичного здоров'я – тільки людина високодуховна і культурна може знайти індивідуальні шляхи до здоров'я, опанувати для цього різні техніки

підтримки тіла і духу. Стан духовного здоров'я зумовлюється засвоєною людиною системою цінностей. Її ставленням до сенсу життя, втіленням у реальному житті ідеалів добра, милосердя, людяності.

Духовний стрижень особистості – його життєвий ідеал. Духовність людини визначається тим, якою мірою вона вимірює себе, свої вчинки, на кого рівняється, до яких висот прагне. Щоб підтримувати прагнення дитини бути здоровою, педагогам корисно звертатися по приклади до історії людства.

Розвиток духовності полягає у процесі позитивних якісних та кількісних змін, досягнення цілісності та гармонії всіх її структурних характеристик. Духовний розвиток уявляється як шлях від знання до розуміння, від емоцій до співчуття, від сприймання до творчості, від егоцентризму до гуманізму. Сама сутність процесу духовного розвитку полягає в русі до органічної єдності таких духовних категорій, як добро, істина, краса.

Цей процес може бути інтерпретований як різновид творчої діяльності, оскільки він є індивідуальним шляхом пізнання людиною своєї справжньої природи, відкриття власних можливостей та їх реалізації.

Духовні цінності починають формуватися в дитинстві та є підґрунтям усього подальшого життя та впливають на його якість.

Процес формування духовних цінностей триває протягом усього життя. Найбільш сприятливим у становленні і вихованні духовності, духовних цінностей є молодший шкільний вік. Саме в цьому віці закладаються основи духовності, активно формуються духовні якості, системи цінностей та ідеалів.

Виховання на основі духовних цінностей – це провідний шлях формування особистості, її духовного світу, то в сучасних умовах постає питання не лише про духовне ціннісне виховання, але й про духовне ціннісне навчання, тобто навчання, яке має своїм кінцевим результатом не знання, а формування «аксіологічного світогляду, який оперує ціннісними категоріями».

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

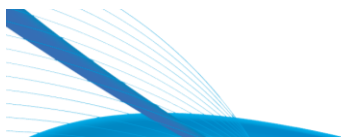
1. Антоненко Т. Л. Психологія духовності. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*: зб. наук. праць / гол. редактор: Г. П. Шевченко. Вип. 4(10). Луганськ, 2005. С. 15–18.

2. Духовні цінності в житті людини та їх зв'язок зі станом її здоров'я. URL: https://cnttmsumy.at.ua/publ/tematiczna_stattja_dukhovni_cinnosti_v_zhitti_lj_udini_ta_jikh_zv_jazok_zi_stanom_jiji_zdorov_ja/1-1-0-2 (дата звернення: 21.02.2023).

3. Коберник Л. О. Роль та місце ціннісних орієнтацій у формуванні особистості. *Наука і освіта*. 2008. № 4–5. С. 28–33.

4. Резніков С. І. Ціннісний аспект формування духовності в освітній діяльності. URL: <https://grani.org.ua> › journal › article › download (дата звернення: 21.02.2023).

5. Степаненко І. В. Духовність: філософські конструкти і соціокультурні репрезентації: автореф. дис... д-ра філос. наук: 09.00.04 / Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. Київ, 2004. 32 с.

ЯК НЕ ПІДДАТИСЯ ДУХОВНІЙ ВТОМІ ТА НЕ ОПУСТИТИ РУКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Леся Заводна,

*методист кабінету інформаційних комунікацій та видавничої діяльності
Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти*

Духовність – надзвичайно багатогранний і складний феномен. У педагогічному словнику поняття духовності тлумачиться як «специфічна людська риса, що виявляється у багатстві духовного світу особи, її ерудиції, розвинутих інтелектуальних і емоційних запитах, моральності» [5, с. 166]. Тобто, духовність – це вершина людського розвитку, що відображає ті якості особистості, які характеризують її не тільки як суб'єкта, який мислить, усвідомлює себе і свої вчинки, а й як такого, що має певні індивідуальні особливості, відзначається специфічним баченням навколишнього буття, свого місця і ролі, способу життя в ньому [2, с. 10].

Надзвичайно цінною у зв'язку з цим є і думка В. Кременя, який зауважує: «Для кожної освіченої людини абсолютною істиною має стати те, що суспільства без духовності бути не може. Альтернативи духовному розвитку в жодному суспільстві, зокрема й українському, немає» [4, с. 13].

На думку академіка І. Д. Беха, духовність – це особлива проблема сучасної людини. Незважаючи на те, що імператив духовності існує давно, відповідь на нього нам належить шукати саме тепер, зокрема шукати ефективні шляхи свідомого і вільного сходження особистості до вищих духовних цінностей» [1].

У сучасних реаліях російсько-української війни наші погляди на проблему духовності дещо трансформувалися: на неї ми тепер дивимося зовсім під іншим кутом зору. Сьогодні для нас духовність – це особливий «стан нашої душі, наша поведінка у надзвичайних життєвих обставинах, наші думки, мова, вчинки, внутрішні потреби» [3], а ще – наше неймовірне прагнення жити, незважаючи на «прильоти», повітряні тривоги, звуки сирен і завмирання серця.

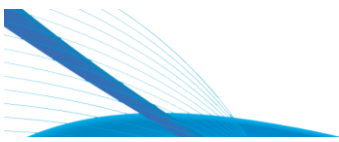
У такий непростий час ми усі разом маємо зробити усе можливе, аби не зневіритися і не втратити своєї духовності. Неабиякою підтримкою сьогодні для всіх українців, передусім молоді, яка дуже швидко подорослішала і стала на захист своєї рідної землі, є цінні настанови предстоятеля ПЦУ митрополита Епіфанія про те, як не піддатися духовній втомі та не опустити руки.

Вслухаймося в них:

– *Нічого в житті не є випадковим і не трапляється просто так. Усі випробування і будь-які життєві обставини, які нас спіткають, мають глибокий зміст, закладений Богом.*

– *Аби перемогти ворога, ми маємо бути сильними, ми маємо боротися, вести власну внутрішню боротьбу заради перемоги, щоб бути вільними.*

– *Ми повинні відчувати свою місію: вона важлива і для нашої великої історії, і для того, щоб ми всі мали шанс на майбутнє у своїй державі.*

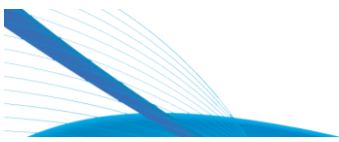
– Якщо відчуваєте духовне знесилення – підтримуйте дух молитвою. Це найкращий оздоровчий бальзам для душі. Господь дав нам можливість оновлюватися і набиратися сил.

– І найголовніше – за жодних обставин ми не маємо падати духом і не опускати руки! Бо якщо піддатися духовній втомі, то її «плодами» будуть пригніченість, безнадія, журба, зневіра, збайдужіння, зачерствілість серця, відчай. А це якраз і потрібно нашому ворогу, аби нас здолати. Зараз не час сваритися, злитися, тобто втрачати нашу згуртованість. Бо саме в єдності та взаємопідтримці – сила нашого народу [7].

Духовних висновків і настанов, які ми зробити і які чули за ці місяці війни, насправді сотні. Однак кожен із нас, як молодих, так і старших, зрештою, винесе з цієї війни свої уроки, які допоможуть нам осмислити цей важкий час. Але як би там не було, маємо пам'ятати, що «тільки любов здатна на перемогу: любов до родини, любов до рідної землі, любов до всього, що ми асоціюємо зі словом «Україна»» [6].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бех І. Д. Особистість на шляху до духовних цінностей : монографія. Київ – Чернівці : Букрек, 2018. 320 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/237410389.pdf> (дата звернення: 15.11.2022).
2. Виховання духовності особистості : навч.-метод. посіб. / за заг. ред. М. Й. Боришевського. Київ. 2013. 104 с. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/1531/2/%D0%BA%D0%BD%D0%B8%D0%B3%D0%B0%282%29.pdf> (дата звернення: 14.01.2023).
3. Глубіш О. Духовність творить нову людину. URL: <https://www.tze.org.ua/gazeta-qbozhy-sijachq/2380-%D0%B4%D1%83%D1%85%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C-%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%82%D1%8C-%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D1%83-%D0%BB%D1%8E%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D1%83.html> (дата звернення: 23.01.2023).
4. Кремень В. Розвитку духовності немає альтернативи. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2004. № 1. С. 13–32.
5. Педагогічний словник / за ред. М. Д. Ярмаченка. Київ : Пед. думка, 2001. 516 с.
6. Середюк Н. П'ять тез «про духовність на час війни» від військового капелана зі Львова. *Видавництво старого Лева*. 2015. URL: <https://starylev.com.ua/news/5-tez-pro-duhovnist-na-chas-viyny-vid-viyskovogo-kapelana-zi-lvova> (дата звернення: 14.01.2023).

7. Скотнікова О. Моральне виснаження й занепад духовних сил дуже небезпечні: митрополит Епіфаній про те, як не опускати руки. *Вечірній Київ*. 2022. 3 серпня. URL: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/69798/> (дата звернення: 12.01.2023).

ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Руслана Кушнерук,

методист лабораторії суспільно-гуманітарної освіти

Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

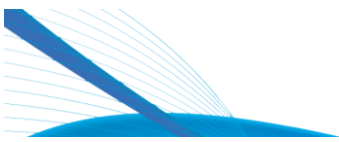
Сучасна українська школа потребує вчителя, який здатен швидко адаптуватися до нових викликів, знаходити ефективні рішення проблем, що постають перед школою та суспільством, уникати шаблонів, засвоювати нові професійні ролі і функції, забезпечувати поступальний розвиток країни, реалізовувати освітні проекти та бути готовими до конкуренції на європейському і світовому ринку освітніх послуг тощо.

Цифрова компетентність педагога – це не лише технічні навички, а й знання, зосереджені на когнітивних, соціальних та емоційних аспектах діяльності й життя у цифровому середовищі, що змінюються з появою нових технологій. Щоб розвивати означену компетентність, потрібно використовувати всі можливості сучасних цифрових технологій і програмних засобів, як глобальних, так і локальних, що забезпечують інтенсивний інформаційний обмін як в освітньому середовищі, так і у світі загалом. Застосування цифрових технологій в освітньому середовищі має низку особливостей.

На сучасному етапі і особливої актуальності набуло питання організації освітнього процесу із використанням інтернет-технологій та хмарних сервісів у період вимушеного переходу української школи на дистанційну форму навчання. З метою облаштування та ефективної організації своєї професійної діяльності вчитель може створити персональний інформаційно-освітній простір – набір інструментів і сервісів, використання яких забезпечує досягнення власних освітніх цілей. Однак такий досвід змушує вчителя замислитися над тим, які переваги можуть надати зазначені вище технології у навчанні за умови їх регулярного використання як на уроці, так і в позаурочний час.

У кожного вчителя є свої цифрові інструменти, які він використовує у власній професійній діяльності. Цифрові онлайн інструменти надають вчителям іноземної мови додаткові можливості для викладання навчального предмету, окрім тих, що пропонують паперові підручники. Вчителю важливо розуміти, що представляють собою цифрові онлайн інструменти та як їх можна застосовувати їх під час роботи з учнями.

Найважливішим критерієм вибору інструментів для організації навчання за допомогою дистанційних технологій є:

– відповідність поставленим методичним цілям, тобто те, наскільки певний сервіс чи ресурс уможливує досягнення очікуваних результатів навчання в дистанційному форматі;

– універсальність

– можливість використовувати одну й ту ж платформу для всіх типів занять;

– доступність інтерфейсу, що характеризує, зокрема, україномовні ресурси або ті, що мають зрозумілий інтерфейс, та враховує можливі особливі освітні потреби здобувачів освіти та засади універсальних програмних засобів;

– розмаїття пристроїв та вибір ресурсів, що максимально підходять для різних платформ (персональних комп'ютерів, планшетів, мобільних пристроїв, які працюють на операційній системі iOS та Android тощо);

– інформаційна безпека

– мінімізація кількості платформ, що пропонується для реєстрації здобувачам освіти та педагогам.

Важливо уважно ознайомитись із правилами використання платформ і за можливості мінімізувати обсяг персональних даних, які на них фіксуються.

Із метою ефективного використання означених можливостей, учитель повинен визначитися, для яких цілей йому знадобляться запропоновані ресурси. Приміром, для включення матеріалів у зміст уроку чи самостійного пошуку інформації учнями в рамках роботи над проектом. Використання інформаційних ресурсів інтернету дозволяє більш ефективно вирішувати дидактичні завдання уроку, раціонально розподіляти час, відведений на вивчення конкретної теми, сприяти підвищенню емоційного сприйняття теоретичного матеріалу, підвищенню його інформативності, доступності та наочності.

На уроках іноземної мови інтернет-ресурси використовують для:

– включення матеріалів мережі в зміст уроку (їх інтеграція у програму навчання);

– самостійного пошуку учнями інформації в рамках роботи над проектом;

– самостійного поглиблення вивчення іноземної мови;

– ліквідації прогалів у знаннях, уміннях і навичках;

– систематичного вивчення певного курсу іноземної мови дистанційно під керівництвом учителя;

– самостійної підготовки до складання ЗНО.

Використання інтернету в ході вивчення іноземної мови дозволяє: користуватися автентичними текстами, переглядати відео та слідкувати за прямими ефірами, слухати радіо, спілкуватися з носіями мови. *Усе це сприяє реалізації мети навчання іноземних мов – формування іншомовної комунікативної компетенції.*

Як відомо, існує безліч можливостей використання сучасних інформаційних технологій на уроці, однак є ресурси, на які варто звернути особливу увагу. Розглянемо деякі сервіси та інструменти.

Платформи для проведення уроків

Одним із найважливіших засобів навчання є платформа, завдяки якій відбувається реалізація навчального процесу. Оскільки вайбер та фейсбук-

месенджер, що слугували українським учителям під час карантину, не дуже підходять для комфортної трансляції матеріалів, пропонуємо список додатків із великим інструментарієм, котрі замінять або значно полегшать процес проведення уроку:

1. **Zoom.** *Інструментарій платформи:* дошка для записів, можливість трансляції презентаційного матеріалу та завдань, чат, емоджі «підняти руку» та «поплескати», можливість змінювати фон та записати урок на відео. Крім того, вчитель може самостійно вимикати звук учню, котрий порушує дисципліну або відповідає не за темою.

2. **Microsoft Teams.** *Інструментарій платформи:* трансляція будь-яких навчальних матеріалів, дошка для записів, функція «підняти руку», чат. На платформі також є можливість упродовж уроку записувати мініконспект, створювати групу класу, завдяки чому можна підтримувати зв'язок з учнями та поширювати домашні завдання.

3. **Skype.** *Інструментарій платформи:* трансляція матеріалів, чат, в який можна надсилати завдання, відео- та фотоматеріали, можливість змінювати свій фон, субтитри, що дозволять працювати в умовах, коли вчителя погано чути або у класі є дитина із порушенням слуху.

4. **Google Hangouts.** *Інструментарій платформи:* трансляція матеріалів та чат.

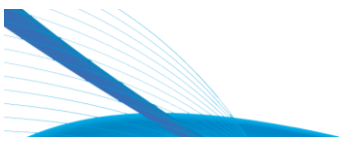
5. **Платформа Moodle** (<https://moodle.org/>) – організація та проведення відеоконференцій.

Платформи для розміщення домашнього завдання та взаємодії з учнями

1. **Google Classroom.** *Інструментарій платформи Google Classroom* є цифровою альтернативою шкільного журналу, де можна задавати завдання та перевіряти їхнє виконання, ставити оцінки, відстежувати успішність учнів. Крім того, на платформі можна створювати графік, за яким публікуватимуться вже підготовлені вчителем завдання, а також наявний інструментарій для їх створення.

2. **Class Dojo** (<https://www.classdojo.com/uk-ua/signup/>). *Інструментарій платформи:* допомагає обрати зі списку учнів того, хто відповідатиме; створює пари для діалогів, групи для роботи над завданням чи рольових ігор; застосовується як додатковий інструмент для дисципліни, гейміфікації та мотивації учнів. Кожен учень на ній має можливість отримати аватарку-монстрика, якій вчитель може нараховувати бали за відповіді, допомогу іншим та активність протягом уроку. Для зв'язку з батьками існує окремий розділ «Повідомлення», куди вчитель може скидати фото та відео з уроку, розповідати про активності та успіхи класу.

3. **Padlet** (<https://uk.padlet.com/>). *Інструментарій платформи:* створена для поширення завдань. На платформі можна створити сторінку, на яку будуть завантажуватися всі завдання для самостійного опрацювання для одного або одразу всіх класів, в яких викладається предмет. До завдань можна написати інструкцію, додати покликання, фото, відео, будь-який інший файл, малюнок,

знімок екрана, голосове повідомлення або навіть геолокацію. Зважаючи на це, той, хто створив платформу, надсилає повідомлення іншим учасникам проекту, вводить їхні електронні адреси і надає їм право писати на дошці або її модерувати.

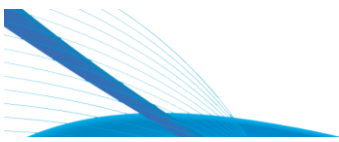
Інструменти гейміфікації освітнього процесу навчання іноземної мови

1. **Сервіс Kahoot** (<https://kahoot.com>) – платформа для навчання на основі ігор. Дозволяє легко створювати, відкривати, відтворювати та обмінюватися навчальними іграми за лічені хвилини з будь-якої теми, будь-якою мовою, на будь-якому пристрої, для учнів різного віку. Це порівняно новий сервіс для створення онлайн-вікторин, тестів і опитувань. Учні можуть відповідати на створені вчителем тести із планшетів, ноутбуків, смартфонів, тобто з будь-якого пристрою, що має доступ до інтернету. Темп виконання вікторин та тестів регулюється вчителем для кожного питання. При бажанні вчитель може ввести бали за відповіді на поставлені питання: за правильність і швидкість. Онлайн-сервіс «Kahoot!» може використовуватися на будь-якому етапі уроку: для перевірки, систематизації знань, набутих із теми, чи для узагальнення вивченого матеріалу за рік.

2. **Сервіс LearningApps** (<https://learningapps.org/>) є додатком Web 2.0 для підтримки освітніх процесів у навчальних закладах різних типів. Конструктор LearningApps призначений для розробки та зберігання інтерактивних завдань із різних предметних дисциплін, за допомогою яких учні можуть перевірити, закріпити набуті знання в ігровій формі, що сприяє формуванню їх пізнавального інтересу. На сайті доступна велика база завдань, розроблених учителями з різних країн для усіх предметів шкільної програми. Кожен із ресурсів можна використати на своєму уроці, змінити під власні потреби, розробити схожий чи зовсім інший навчальний модуль.

3. **Qiuzlet** (<https://quizlet.com/>) – це онлайн-програма, генератор карток, у якій можна створювати двосторонні флеш-картки з будь-яких предметів із використанням візуальної, текстової та звукової опори. Такі картки можуть бути на одній мові або на різних. Також доступним є озвучування слів на картках. Програма доступна на 18 мовах. До картки зі словом можна підібрати зображення з фотобанку. Проте зображення із власної колекції або мережі Інтернет завантажити не можливо, це доступно лише у платній версії Quizlet.

4. **Сервіс Classtime** – зручна платформа для залучення кожного учня до виконання завдань, отримання миттєвих результатів та візуалізації прогресу усього класу. На ній зручно відстежувати відповіді учнів, що дає миттєве розуміння продуктивності класу. Classtime можна використовувати по-різному: закріплення вивченого, підсумкове оцінювання, домашні завдання. Командні ігри дозволяють розвивати урок навколо анімованого сюжету, проєктованого для всього класу. Ці анімовані сюжети приховують проблеми, з якими учні повинні впоратися, розв'язуючи завдання на своїх гаджетах. За умови, якщо весь клас буде відповідати правильно, командна гра завершиться успіхом. Цей помічник може швидко перевіряти знання учнів, залучати дітей до командної роботи,

працювати над помилками, готуватися до ЗНО та робити підготовку до уроку набагато ефективнішою.

Інструменти для створення презентацій

1. **Google Presentations** (<https://www.google.com/intl/ru/slides/about/>) – сервіс, схожий на Power Point за набором інструментів, але при цьому дозволяє створювати та редагувати презентації онлайн цілою командою.

2. **Canva** (<https://www.canva.com/>) – ресурс для створення презентацій.

3. **Slidesgo** (<https://slidesgo.com/>) – ресурс із шаблонами готових презентацій та їхніх елементів.

4. **Slideboom** (<http://www.slideboom.com/>) – сервіс для публікації презентацій (також тут можна додавати аудіо згідно з інструкцією за покликанням <https://www.youtube.com/watch?v=ucoik47Owq0>) та пошуку цікавих презентацій інших користувачів. Сервіс також можна використовувати у проєктній діяльності з учнями, коли потрібно обговорити та оцінити створені ними презентації.

5. **Sway** (<https://sway.com/>) – сервіс для створення презентацій онлайн. Дозволяє легко обрати потрібний дизайн: колір і шрифт, додати зображення чи фото.

6. **Slides** (<https://slides.com/>) – сервіс для створення інтерактивних онлайн-презентацій. Дозволяє легко підібрати дизайн, додати фото, зображення, покликання на відео.

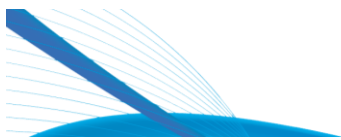
7. **Prezi** (<http://prezi.com/>) – сервіс для створення інтерактивних мультимедійних презентацій із розгалуженою структурою, або лонгрідів. Дозволяє імпортувати відеоматеріали, графіки, фотографії та інші засоби для візуалізації презентації. Інтерактивний формат створюється за допомогою технології масштабування (наближення та віддалення зображення).

8. **Emaze** (<https://www.emaze.com/ru/>) – сервіс зі створення динамічних онлайн-презентацій. Містить шаблони та переходи між слайдами (за технологією масштабування на зразок Prezi).

9. **Projeqt** (<https://projeqt.com/education>) – сервіс для створення динамічних онлайн-презентацій. Наповнювати їх можна документами, зображеннями, фото, слайдами; покликаннями на YouTube-відео, аудіо, Google-карти, опитувальники та зображення (в Instagram, Flickr) з інтернету чи соціальних мереж.

10. **Sliderocket** (<http://www.sliderocket.com/>) – сервіс зі створення онлайн-презентацій. Він має багато різних інструментів та візуальних ефектів, можливість додати відео, фото та зображення для оформлення ваших слайдів.

11. **SlideDog** (<http://slidedog.com/>) – сервіс, що пропонує створити не звичайну презентацію, а цілий плейлист із різних матеріалів (слайдів Power Point, pdf-сторінок, фото та зображень, відео, покликань на цікаві сторінки в інтернеті

тощо), обрати потрібний порядок відтворення та презентувати аудиторії. Демонструвати таку презентацію можна лише за наявності інтернету.

12. **Zentation** (<http://www.zentation.com/>) – сервіс, що дозволяє додавати до презентацій відео (з ютуб-каналу або власні, завантажені на ютуб), які демонструються одразу поруч зі слайдами презентації, створеної в Power Point. Його можна використовувати не лише для проектної діяльності, а й для створення вебінарів. Містить безліч шаблонів для розробки анімацій, а також можливість додавати музику чи записувати власний голосовий супровід до зображень.

13. **Showbox** (<https://showbox.com/>) – сервіс, що дозволяє створити короткі відеопрезентації / лекції лише за допомогою комп'ютера. У таку презентацію можна додати картинки, фрагменти інших відео, запис власного виступу (до 15 секунд), аудіокоментарі до зображень.

14. **Knovio** (<http://www.knovio.com/>) – сервіс, що допоможе зробити ваші презентації, створені в PowerPoint, яскравішими, додавши до них аудіо- або відеоряд.

15. **GoAnimate** (<https://goanimate.com/>) – сервіс для створення презентацій у вигляді анімацій. Має досить великий набір шаблонів-зображень, частину з яких можна навіть редагувати (змінювати нахил, забирати зайві деталі).

16. **Платформи для виготовлення цифрового навчального контенту Thinglink** (<https://www.thinglink.com>) – інструмент для створення інтерактивних зображень, відео та інших мультимедійних ресурсів.

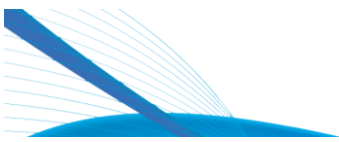
17. **Buncee** (<https://app.edu.buncee.com>) – інструмент для створення візуальних презентацій навчального контенту, зокрема мультимедійних уроків, матеріалів, бюлетенів і презентацій.

18. **EdPuzzle** (<https://edpuzzle.com>) – програмне забезпечення для створення відеозанять.

19. **Kaltura** (<https://corp.kaltura.com/solutions/education/>) – інструменти керування та створення відеоконтенту з можливістю інтеграції в різноманітні системи керування навчальним процесом.

20. **Coggle** (<https://coggle.it/>) – сайт для створення ментальних карт. Ментальні (mind-maps) карти або інтелект-карти – це техніка візуалізації способів мислення, запам'ятовування, згадування, вирішення творчих завдань, а також можливість представити і наочно висловити свої внутрішні процеси обробки інформації, вносити в них зміни, удосконалювати.

21. **QR code** – надає безліч можливостей для вчителя та учня. Першочергово QR-код – це графічне зображення, в якому зашифрована певна інформація, покликання на сайт чи окрему його сторінку. Зчитування QR-коду відбувається за допомогою звичайної камери типового смартфона. Для цього на

ньому має бути попередньо встановлена відповідна програма-сканер. Отже, учні можуть використовувати для навчання власні гаджети, що втілює ідею новітнього методу навчання BYOD (Bring Your Own Device). За допомогою QR-кодів можна урізноманітнити навчальний процес завдяки: кодуванню покликань на домашні завдання чи, наприклад, якщо їх виконання передбачає використання гугл-форми, гугл-диска тощо; проведенню уроку-квесту, підказки до кожної схованки якого будуть зашифровані у вигляді відповідного QR-коду.

В умовах реформування загальної середньої освіти, переходу до Нової української школи, ключова роль належить учителю, який забезпечує розвиток учнів, розкриття їхнього потенціалу та формування успішної людини. Впровадження цифрових технологій в освіті – це не лише використання нових онлайн-інструментів, а й створення середовища існування, яке відкриває нові можливості для навчання в будь-який час як для педагогів, так і для учнів, це безперервна освіта, проектування індивідуальних освітніх маршрутів, розробка та поширення власних освітніх продуктів. У зв'язку з цим є необхідність у розвитку та вдосконаленні рівня володіння цифровою компетентністю педагога, сформованість якої дозволяє йому використовувати електронні освітні ресурси, онлайн-інструменти з метою пошуку, логічного відбору, систематизації, використання навчального матеріалу та організації результативного освітнього процесу.

Отже, сьогодні об'єктивною потребою є допомогти вчителю швидко та ефективно здобути знання та сформувати професійні вміння у новій для нього сфері, якою і є онлайн-інструменти та сервіси в освітньому процесі

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гладун М., Сабліна М. Сучасні онлайн-інструменти інтерактивного навчання як технологія співробітництва. *Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету*. 2018. Вип. 4. С. 33–43. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/oeemu_2018_4_6 (дата звернення: 10.01.2023).
2. Коваленко А. Дистанційне навчання іноземної мови за умов пандемії: специфіка форм і методів роботи. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Вип. 35. Т. 3. С. 250–255.
3. Організація дистанційного навчання в школі : методичні рекомендації / упор.: І. Коберник, З. Звиняцьківська. URL: <https://cutt.ly/gYiaWjR> (дата звернення: 14.01.2023).
4. Організація освітнього процесу в школах України в умовах карантину: аналітична записка / Л. Гриневич, Л. Ільч, Н. Морзе та ін. Київ : Київський університет імені Бориса Грінченка. 2020. 76 с.
5. Як перевернути клас? URL: <https://teach-hub.com/perevernutyj-klas/> (дата звернення: 14.01.2023).

ІННОВАЦІЙНІ ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ ДУХОВНОСТІ У ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Наталія Лахман,

учитель-методист, викладач курсів духовно-морального спрямування

Мізоцького ліцею Мізоцької селищної ради

Рівненського району Рівненської області

Духовність – моральна якість особистості, що характеризує її поведінку [1, с. 103]. Загалом у біблійній мові «душа» вживається замість поняття «життя» [3, с. 7]. Одним із головних і актуальних складників формування нової генерації українських громадян сьогодні є моральна компетентність.

Висока мораль, яка піднімає особистість до рівня громадянської жертвовності, може бути сформована на духовних і матеріальних цінностях, – саме таку ідею ми, члени авторського колективу, внесли до модельної навчальної програми «Духовність і мораль в житті людини і суспільства». Реалізація програми ґрунтується на ціннісних орієнтирах, прописаних у Державному стандарті базової середньої освіти [4].

Отже, якщо особистість, сформувавши духовно-моральну компетентність та оволодівши відповідними вміннями і ставленнями, створює сама чи за співпраці середовище довіри, творчості, комфорту, ініціативи, самостійності, то завдяки цьому забезпечує собі духовно-моральну безпеку.

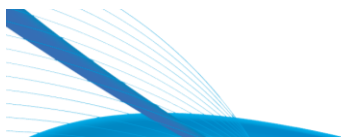
Психолог Мирослав Савчин стверджує, що духовні потреби пов'язані з необхідністю у розвитку особистості спілкування та пізнання світу [8, с. 130].

Педагог Андрій Кузьмінський наголошує на тому, що морально-духовні цінності особистості є її найбільшим надбанням. Зважаючи на це, оцінювати людину необхідно передусім за рівнем сформованості моральних цінностей [6, с. 238].

Загальнолюдські морально-духовні цінності – це набуті попередніми поколіннями морально-духовні надбання, які визначають основу поведінки як окремої людини, так і певних спільнот [6, с. 239]. Процес виховання моральної свідомості та громадянської відповідальності не виокремлюються із загального процесу морального виховання та акцентує увагу на тому, що морально-духовні цінності є найбільшим надбанням і сенсом повноцінного життя людини [6, с. 243].

Формування духовно-фізичної особистості та необхідність розвитку в ній духовно-моральних цінностей – є однією із цілей Навчальної програми курсу за вибором «Основи християнської етики». Крім того, можна стверджувати, що вирішальною у процесі виховання дітей і молоді є роль Біблії.

Християнські духовно-моральні цінності перевірені тривалим зарубіжним педагогічним досвідом, зокрема у 16 країнах Європи у державних школах викладають курси духовно-морального спрямування.

В українських школах упродовж 30 років курс «Основи християнської етики» ґрунтується на належній законодавчій базі. Мета цього курсу – не системне вивчення Біблії, не залучення до певної конфесії, а виховання в учнів поваги до свободи совісті, певних світоглядних переконань, формування вміння співжиття в полікультурному, поліконфесійному та полірелігійному українському суспільстві.

При вивченні курсу важливо розкрити учням духовно-моральні основи християнства, спонукати їх до самоаналізу та духовно-морального розвитку. Відповідно формується вміння міжконфесійного та міжрелігійного порозуміння, застосування християнських цінностей на практиці, реалізації духовно-моральних цінностей в особистих, родинних та суспільних життєвих ситуаціях [5]. Водночас відбувається процес формування духовної безпеки особистості.

Які ж способи використовують педагоги для викладання курсів духовно-морального спрямування? Відповідь очевидна – інноваційні, ефективні та апробовані.

Компетентний учень, окрім освіти, усвідомлення необхідності широкого світогляду, – це особистість зі сформованими морально-духовними цінностями [2, с. 17]. Як стверджує О. Пометун, існують універсальні прийоми, методи та вправи навчання з метою формування і розвитку ключових і предметних компетентностей учнів: проектна робота, велике коло, групування, мікрофон, мозковий штурм, кубування, діаграма Вена, мозаїка тощо [2, с. 32–80].

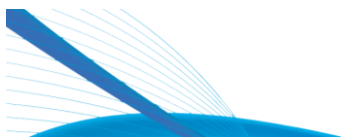
Моделювання ситуації, або ж «рольова гра», дозволяє дітям грати певну роль у проблемній ситуації. Вона може бути формальною (ретельно плануватися) та неформальною, тобто спонтанною. У процесі моделювання ситуації розвиваються такі ключові компетентності: ціннісні, загальнокультурні та комунікативні [2, с. 53]. А. Гін щодо цього наголошує, що ділові ігри моделюють реальну виробничу, наукову чи іншу «дорослу» діяльність [7, с. 67]. Перед учнем ставлять просте і зрозуміле завдання, виконуючи яке, він мимохіть виконує й ту навчальну дію, яку запланував педагог [7, с. 35].

Зупинимось детально на діловій грі в інтегрованому навчальному занятті «Я досліджую світ», «Основи християнської етики» у 4 класі НУШ.

Моделювання ситуації дає можливість здобувачам освіти подивитися на проблему зсередини, перевіритися у носія інформації, джерело знань, у причину проблеми і, таким чином, самостійно знайти вирішення чи здобути необхідні знання.

Будуючи партнерські стосунки з батьками учнів, варто максимально залучати їх до освітнього процесу. Наприклад, на інтегрованому занятті ми шукали вихід із лабіринту, який починався у Всесвіті, а закінчувався конкретною адресою у нашому селищі.

Інша змодельована ситуація стосувалася вирішення проблеми щодо небезпеки від коронавірусу: медична сестра у повному «антиковідному» одязі (мама учениці) дає поради та відповідає на запитання, підготовлені групами учнів.

Особливою також була змодельована ситуація «мандрівників» із півночі Африки до Синайської пустелі, де вони зустріли Мойсея (батько учениці) та отримали від нього інформацію про скрижалі.

У кожній змодельованій ситуації учні виконували багато різноманітних ролей. Досвід проведення рольових та ділових ігор свідчить про те, що:

– по-перше, будь-які педагогічні технології, зокрема й інноваційні, потребують їхнього вивчення та підготовки;

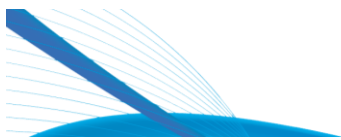
– по-друге, моделювання ситуації з будь-якої галузі життя людини дає неочікуваний та ефективний результат (особливо детально підготовлені та із залученням батьків як партнерів);

– по-третє, будь-яка гра, зокрема ділова та рольова, має свої особливості, які необхідно враховувати та аналізувати.

Здійснювати духовно-моральне виховання, формувати духовну безпеку особистості педагогічні працівники, вихователі та батьки можуть багатьма способами, прийомами та формами роботи. Найважливіше, що цей процес – наскрізний та залежить від поставленої мети та змісту навчального заняття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бронін С. В. Словник культурної грамотності. Київ, 2001. 206 с.
2. Дмитренко К. А. та ін. Звичайні форми роботи – новий підхід: розвиваємо ключові компетентності: методичний посібник. Харків: ВГ «Основа», 2019. 119 с.
3. Новий Заповіт. Київ: Нове життя, 1992. 461 с.
4. Духовність і мораль в житті людини і суспільства: модельна навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. 5–6 класи.
5. Навчальна програма курсу за вибором «Основи християнської етики. 5–6 класи». Для закладів загальної середньої освіти (Схвалено до використання в освітньому процесі від 26.10.22 №02)
6. Педагогіка: хрестоматія / уклад: Л. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. Київ: Знання – Прес, 2003. 710 с.
7. Гін А. О. Прийоми педагогічної техніки: Свобода вибору. Діяльність. Зворотний зв'язок. 13-те видання. Харків: Основа, 2019. 112 с.
8. Савчин М. В. Загальна психологія: навчальний посібник - К.: Академвидав, 2012. – 464 с.

СУЧАСНІ МОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЯК ПОКАЗНИК ДУХОВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ У ВИМІРІ ВІЙНИ

Мирослава Мазурок,

завідувач кабінету інформаційних комунікацій

та видавничої діяльності

Рівненського обласного інституту

післядипломної педагогічної освіти

*Мова – це наша національна ознака,
в мові – наша культура, сутність нашої свідомості*

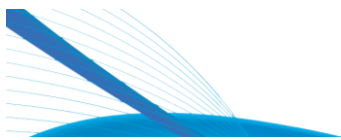
Іван Огієнко

В умовах сучасних воєнних реалій мовне питання, безумовно, набуває нового актуального змісту. Мова стає рушійною силою спротиву, справжньою зброєю у боротьбі з ворогом, адже війна вносить корективи в загальне розуміння сучасною особистістю змісту відповідних духовних переконань та поглядів. Сьогодні пріоритетними є сімейні та національні цінності, мир, віра, свобода, гідність, єдність, добродійність. Мова також фіксує настрої, історичні події, вчинки, модні тенденції та стає показником духовних цінностей особистості у вимірі війни.

На думку Ярослави Кривенко, «мова – це те, що нас ідентифікує. Як і колір шкіри, як і розріз очей, за якими нас ідентифікують у приналежності до певного народу» [1]. Недарма однією із функцій мови є саме ідентифікаційна, тобто ототожнення з певною спільнотою. Мабуть, тому ще в 2014 році чимало українців перейшли на українську, а з початком повномасштабної війни відбулася ще одна хвиля «українізації». Так, за останні пів року кількість тих, хто повністю перейшов на українську, збільшилася до 64%. Також серед українців спостерігається різке зниження споживання російського інформаційного контенту – понад 40% перестали дивитися російські серіали і слухати російську музику [2].

«Мова стала зброєю. Стала новим ґрунтом для зародження сепарації в країні, яка відносно нещодавно народилася та стала самостійною. Вербальність почала слугувати найвпливовішим знаряддям на інформаційному полігоні» [7]. Із початком російсько-української війни парадигма більшості людей суттєво змінилася: вони почали гостро реагувати на самоідентифікацію українця через мову. Сьогодні дедалі більше людей обирають відмовитися, приміром, від послуг лікаря чи перукаря, якщо з ними не спілкуються українською, та навіть не дивитися перелік товарів, якщо перша сторінка сайту відкривається російською. Вочевидь в реаліях війни мова набула особливого змісту, адже допомагає боронити країну і на полі бою.

За останніми даними соціопитування, проведеного в середині березня 2022 року, ще ніколи українське суспільство не було настільки згуртованим навколо захисту української мови: 76% українців називають українську своєю рідною (десять років тому ця цифра становила 57%), а 83% респондентів вважають, що

українська має бути єдиною державною мовою в їхній країні. Із 16 липня 2022 року набрали чинності окремі норми Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», які стосуються використання мови в мережі «Інтернет» та мови інтерфейсів комп'ютерних програм, встановлених на товарах [3].

Мова є суттєвим фактором формування світогляду та цінностей особистості. Із переоцінкою цінностей та змінами в суспільстві змінюється й мова. І це природно, адже в ній відображається навколишня дійсність і матеріалізується, об'єктивується наше мислення. Масовий перехід на українську, стрімкий розвиток і популярність україномовного культурного продукту свідчать, що багато українців переосмислили й усвідомили важливість національного самовизначення, зокрема й через мову.

Українська мова, її духовна енергетика і є тими фундаментальними цінностями, які сьогодні особливо актуалізувалися і мотивують, наснажують українців під час війни. Завдяки магічній силі слова ми намагаємося завдати своєрідних уражень загарбникові, в нинішніх умовах мова, без сумніву, стала нашою зброєю. Це питання нашої ідентичності та національної безпеки, це ідентифікатор національних цінностей та моральних переконань..

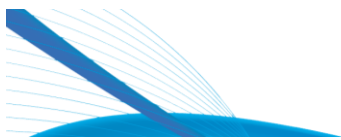
Важко не погодитися з твердженням, що за багатством мови можна судити про рівень духовності суспільства на відповідному етапі його розвитку, а тим паче в умовах війни. Всі зміни, що відбуваються в соціумі, позначаються на мові, яка безпосередньо впливає на свідомість індивіда. У процесі формування духовного життя суспільства мова має особливе значення не лише як засіб спілкування, а й як найважливіший елемент його духовності, найвищий показник цивілізованості.

Те, що мовна культура є надзвичайно важливою в духовному становленні людини, не викликає заперечень, адже поза нею відбувається руйнація взаємодії людей, їх виробничої діяльності, а також побуту. Володіння культурою комунікації допомагає уникнути непорозумінь, налагодити довірливі стосунки, попередити конфліктні ситуації, забезпечити ефективну роботу тощо. Чим вищий рівень національної мови, тим вищий рівень державної свідомості, духовності всього суспільства. Своїм нешанобливим ставленням до мови ми виявляємо повагу до своєї країни, до теперішнього і майбутнього всього суспільства.

Особистість, яка розуміє всю глибину значення мови в житті народу, невпинно підвищує «мистецтво свого спілкування», є духовно багатою, освіченою та культурною. Отож можна зробити висновок, що сьогодні українська мова відіграє виняткову роль у житті суспільства, у розвитку науки, культури й освіти, проблеми підвищення рівня мовної культури як важливого чинника культурно-національної ідентичності нині набувають особливої актуальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. «Мова – наша зброя», – філологиня Ярослава Кривенко про перехід на українську під час війни. URL: <https://uacrisis.org/uk/mova-nasha-zbroya->

filologynya-yaroslava-kryvenko-pro-perehid-na-ukrayinsku-pid-chas-vijny (дата звернення: 15.11.2022)/

2. Українці все частіше розмовляють українською мовою вдома. Опитування. URL:

https://tvoemisto.tv/news/ukrainsi_vse_chastishe_rozmovlyayut_ukrainskoyu_movoyu_vdoma_opytuvannya_136418.html (дата звернення: 14.11.2022).

3. Українська мова – зброя народу: чому мовне питання під час війни надважливе.

URL: https://tvoemisto.tv/news/ukrainsi_vse_chastishe_rozmovlyayut_ukrainskoyu_movoyu_vdoma_opytuvannya_136418.html (дата звернення: 15.11.2022).

4. Мацюк З. В обороні культури рідної мови. *У вимірах слова* : зб. наукових праць на пошану професора Ірини Кочан / упоряд. О. Антонів, О. Туркевич. І. Фецько. Дрогобич : Посвіт, 2019. С. 405–415.

5. Мішеніна Т. Культура мовлення. Кривий Ріг : Видавничий дім, 2010. 160с.

6. Струганець Л., Бобесюк О., Веремчук О. та ін. Культура мови: від теорії до практики : монографія / за ред Л. Струганець. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2015. 216 с.

7. На часі: вебсайт. URL: <https://nachasi.com/society/2022/07/15/language-as-a-tool-of-war/> (дата звернення: 15.11.2022).

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА УЧНІВ В УМОВАХ ВІЙНИ ЯК ВАЖЛИВИЙ ФАКТОР БЕЗПЕКИ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Людмила Пастух,

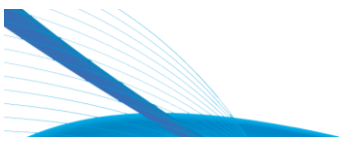
кандидат психологічних наук,

*доцент кафедри теорії та методик суспільно-гуманітарних дисциплін
Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти*

У надзвичайних ситуаціях освіта є одним з головних факторів психічного та фізичного захисту дітей. Освітній процес має здійснюватися так, щоб створити для учнів безпечне та стабільне середовище у розпал кризи, допомогти відновити відчуття нормальності, гідності та надії, забезпечуючи як безперервність навчання, так і соціально-емоційну підтримку.

У результаті військової інтервенції російської федерації до України, значно збільшилась потреба у наданні психолого-педагогічної допомоги та підтримки дітям, учням та їх батькам.

Необхідно зазначити, що до війни жодному працівникові освіти не доводилося справлятися з такою кількістю і різноманітністю викликів. Війна поставила перед педагогами безліч термінових завдань: бути готовими швидко реагувати на зміни; жити і працювати в умовах невизначеності; працювати із дітьми з травматичним досвідом війни; надавати підтримку дітям, які

знаходяться в дуже різних умовах; зберігати себе в спокійному стані, зважаючи на те, що діти віддзеркалюють емоції педагогів.

У зв'язку з цим у контексті реалій та викликів воєнного часу загострюється актуальність питання готовності педагогів до надання ефективної психолого-педагогічної підтримки учнів в умовах війни.

У період воєнного стану діти є однією з найбільш вразливих категорій населення і потребують особливої підтримки дорослих. Відповідно педагогам, для того, щоб надавати якісну підтримку дітям, важливо бути обізнаними у питаннях:

- вікових особливостей реагування дітей на стрес та оптимальних форм і засобів надання допомоги в кризових ситуаціях;
- дотримання правил і вимог надання першої допомоги в екстрених випадках;
- щодо необхідності перенаправлення здобувачів освіти для отримання допомоги від фахівців, які надають спеціалізовану психологічну, психотерапевтичну чи лікарську підтримку;
- щодо способів педагогічного спілкування, які сприяють формуванню безпечного освітнього середовища;
- щодо того, як подавати інформацію та відповідати на складні запитання про війну з росією з урахуванням вікових особливостей здобувачів освіти та ін.

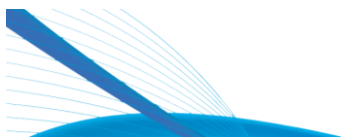
Сьогодні досить важливо, щоб педагоги були обізнані з особливостями реагування дітей різного віку на травматичні й стресові події і ефективними способами надання підтримки дітям в освітньому середовищі. Зокрема, щоб розпізнати стресову напругу в дітей молодшого шкільного віку, дорослим слід звертати увагу на зміни в їхній поведінці. Дитина стає дратівлива, плаксива, поводить себе агресивно вдома або в школі, відкрито бореться з молодшими дітьми в сім'ї за увагу батьків, страждає від нічних страхів і кошмарів, боїться темряви, ухиляється від відвідування школи та від спілкування з однолітками, втрачає інтерес і здатність зосередитися під час занять [4].

Як зазначають О. В. Чуйко, В. П. Шкуро та ін., молодші школярі повною мірою не розуміють суть травматичних подій, зокрема явище смерті. Зважаючи на це, діти означеного віку можуть відчувати провину, безсилля, фантазії та злість. У своїй уяві вони можуть бути «рятувальниками» або ж «зациклюватися» на тяжких подіях [1].

Педагоги мають бути уважними, спостережливими. Щоб заспокоїти дітей, з ними варто обговорювати те, що їх тривожить, розповідати про способи, як забезпечити себе і близьких, які вправи допомагають знизити відчуття тривоги

У молодших підлітків (11–13 років) можуть спостерігатися: розлади сну й апетиту, бунтарська поведінка вдома, відмова виконувати домашні обов'язки, проблеми в школі (бійки, «замикання» в собі, відсутність інтересу до навчання, потреба в більшій увазі до себе), проблеми зі здоров'ям і функціональні скарги, втрата інтересу до спілкування з однолітками.

У старших підлітків (14–18 років) збільшується кількість психосоматичних симптомів: висипи на шкірі, розлади кишківника, головні болі, розлади сну та апетиту, іпохондрія (нав'язлива заклопотаність власним здоров'ям, зазвичай

зосереджена на певному симптомі), перезбудження або апатія, втрата інтересу до протилежної статі, безвідповідальна або делінквентна поведінка, загальне зниження когнітивної діяльності, здатності зосередитися.

Необхідно зазначити, що науковці (О. Чуйко, В. Шкуро та ін.) виокремлюють у підлітків ще й такі характерні реакції на стресові події, спричинені війною, як відсутність бачення позитивного майбутнього (вони надто занурюються в питання «сенсу життя», знецінюючи сприятливі можливості). Це проявляється й у відповідних висловлюваннях: *«Для чого навчатися?»*, *«Це все непотрібно, адже незрозуміло, що буде далі...»* [1].

Стосовно надання підтримки підліткам, то науковці зауважують, що у спілкуванні з молодшими підлітками (11–13 років), головними «ліками» цього вікового періоду є відкритий діалог з дитиною та розширення її соціальних зв'язків. Такі заходи допомагають сформувати об'єктивну картину світу, розвивають уміння дивитися на ситуацію з різних боків та, зрештою, вчать адаптуватися до змін.

Надаючи підтримку старшим підліткам (14–18 років), важливо ділитися власним досвідом. У зв'язку з цим стануть в пригоді й життєві історії батьків, дідусів, бабусь (можна разом з дітьми обговорювати історичні та документальні фільми).

Науковці акцентують увагу на тому, що стрес, який спровокувала війна, порушує базові потреби дітей усіх без винятку вікових категорій щодо їхньої безпеки та захищеності, провокує появу відчуття непотрібності, відкинутості, ізольованості, ворожості світу до неї. Тому всім дорослим у спілкуванні з дітьми важливо працювати над поверненням відчуття цілісності світу, власної «потрібності», значимості; зниження високого рівня тривоги, яка руйнівним чином впливає на їхні тіло, думки та емоції.

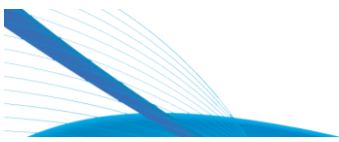
Особливо важливо педагогам звертати свою увагу батьків на особливості проявів стресу під час війни та психотравм у дітей, а в разі потреби необхідно звернутися до психолога чи психотерапевта.

Подолання наслідків травмування має свою циклічність та етапність, які залежать від індивідуальних особливостей кожної людини. Однак є певні індикатори в післястресовій поведінці дітей, на які також необхідно звертати увагу.

Зокрема, якщо впродовж двох місяців після отримання психотравми дитина залишається замкненою, нещасною чи пригніченою; має проблеми в школі чи в спілкуванні з друзями, родиною; не здатна контролювати свою поведінку або гнів; має проблеми зі сном, скаржиться на больові відчуття в тілі, відмовляється від їжі тощо, необхідно звернутися за допомогою до психолога чи психотерапевта.

До способів педагогічного спілкування, що сприяють створенню безпечного шкільного середовища науковці (С. О. Богданов, О. В. Залеська, В. Г. Панок, В. М. Чернобровкін та ін.) відносять:

– увагу до актуального емоційного стану дитини, який стоїть за проблемною поведінкою;

- позитивне ставлення до дитини, прийняття проблемних аспектів поведінки чи навчальної діяльності як нормальної реакції на складні ситуації чи обставини розвитку;
- заохочення, наснаження, надання вибору;
- порівняння стану або досягнень дитини сьогодні з її станами або успіхами вчора, фіксація на позитивних моментах такого порівняння;
- особистий емоційний діалог із дитиною про її почуття і мотиви, розуміння емоційних механізмів проблемної поведінки;
- позиція ціннісного ставлення до дитини як до рівної собі людини [3].

До способів педагогічного спілкування, що перешкоджають створенню безпечного шкільного середовища науковці відносять:

- використання «екстрених» способів і прийомів вгамувати поведінку дитини без розуміння й уваги до її емоційного стану;
- негативне оцінювання, фіксація та наголошення на проблемних аспектах поведінки чи навчальної успішності:
- контроль, примус і тиск;
- порівняння дитини з іншими, успішнішими у навчанні й поведінці дітьми, фіксація на негативних моментах такого порівняння;
- емоційна «проробка» дитини через звинувачення, присоромлювання, залякування (особливо у присутності інших дітей);
- владна позиція завжди правого, невразливого «судді» за правом віку та професійної компетенції.

Окремої уваги потребує питання щодо того, як екологічно спілкуватися з дітьми про війну.

Подача інформації відповідно до віку дитини

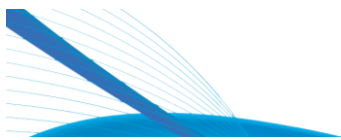
Дітям дошкільного віку потрібна проста, конкретна інформація, висловлена спокійним тоном із повідомленнями, тактильним контактом, які заспокоюють дитини, як-от: «*Мама, тато поруч, дивляться за тобою*».

Для дітей молодшого шкільного віку необхідна більш детальна, але конкретна інформація про те, що відбувається довкола. У зв'язку з цим варто використовувати обнадійливі висловлювання типу: «*Ситуація зміниться*», «*Ми переживали важкі часи, але знаходили вихід із ситуації*», «*Нам разом вдасться подолати труднощі*» тощо.

У спілкуванні з *дітьми-підлітками* потрібна більш широка інформація, яка поєднує історичні, політичні та етичні аспекти. Доцільно створити діалог, в якому діти зможуть висловлювати свої думки, ставлення до ситуації та отримати фактичну інформацію, яка прояснить всю складність події, однак важливо уникати драматичних та катастрофічних висловлювань.

Підсумовуючи, констатуємо, що важливою складовою створення для учнів безпечного освітнього середовища в період війни є надання педагогами ефективної психолого-педагогічної підтримки здобувачам освіти.

Більше того, як зауважує В. Г. Панок, саме від професіоналізму та професійних дій педагогів, їхньої психологічної культури та психологічної

(і педагогічної) майстерності, від їхнього психоемоційного стану і внутрішньої життєстійкості (резилієнтність) залежить, як довго та як ефективно буде здійснюватися процес відродження національної освіти й національної культури) [2]. Українська школа і українська освіта відновляться так швидко і так якісно, як швидко та якісно зможе відродитися вітчизняне вчительство.

Отже, сьогодні перед системою післядипломної педагогічної освіти стоїть важливе завдання щодо розроблення й упровадження освітніх програм підвищення кваліфікації педагогічних працівників, орієнтованих на підвищення рівня готовності вчителів до ефективної психолого-педагогічної підтримки здобувачів освіти в умовах війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Коли світ на межі змін: стратегії адаптації. Психологічна підтримка вчителів та дітей у часи війни. URL: https://drive.google.com/file/d/1r0qbJVj-lXfSjLtvzvJDeicK5YFI6wZL/view?fbclid=IwAR3YIU5ZV5YgxmTVt6ZVeq4jvhvd_iIhIV8iqmdOAqIDSDrcBlQAsnZ_xIo (дата звернення: 12.01.2023).

2. Панок В. Г. Діяльність психологічної служби та Українського науково-методичного центру практичної психології та соціальної роботи в умовах війни: результати, проблеми, пріоритети. URL: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4205> (дата звернення: 12.01.2023).

3. Підготовка вчителів до розвитку життєстійкості / стресостійкості у дітей в освітніх навчальних закладах : навч.-метод. посіб. / С. О. Богданов та ін. ; за заг. ред.: В. М. Чернобровкіна, В. Г. Панок. Київ : Пульсари, 2017. 208 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/707663> (дата звернення: 12.01.2023).

4. Психосоціальна допомога внутрішньо переміщеним дітям, їхнім батькам та сім'ям з дітьми зі Сходу України : посібник для практиків соціальної сфери / Л. А. Мельник та ін.; за ред. Л. С. Волинець. Київ : Видавничий дім «Калита», 2015. 72 с.

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ЗАСОБАМИ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ

Тетяна Ремех,

кандидат педагогічних наук,

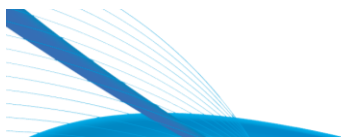
старший дослідник,

завідувач відділу суспільствознавчої освіти

Інституту педагогіки НАПН України,

м. Київ, Україна

У глобальному інформаційному суспільстві основним стратегічним ресурсом є інформація. Новітні інформаційно-комунікаційні технології широко

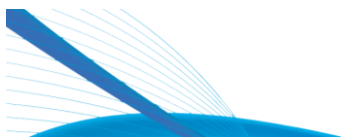
проникли практично в усі сфери життєдіяльності суспільства, змінили умови побуту і праці людини, сформувавши нові її потреби, стереотипи поведінки, уявлення про якість життя, простір і час [2, с. 32]. Це поставило на порядок денний питання інформаційної безпеки – стану інформаційного середовища, що забезпечує задоволення інформаційних потреб суб'єктів інформаційних відносин, безпеку інформації і захист від негативної інформаційної дії [2, с. 34].

Зазначимо, що інформаційну безпеку розуміють, по-перше, як стан захищеності систем обробки і зберігання даних, за якого забезпечено конфіденційність, доступність, цілісність інформації, використання й розвиток її в інтересах людини, а, по-друге, як комплекс заходів, спрямованих на забезпечення захищеності інформації особи, суспільства і держави від несанкціонованого доступу, використання, оприлюднення, руйнування, внесення змін, ознайомлення чи знищення. Тож інформаційна безпека захищає життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави.

Зауважимо, що інформаційна безпека передбачає належний рівень інформаційної культури – теоретичної та практичної підготовки особистості, за якого досягається захищеність і реалізація її життєво важливих інтересів та гармонійний розвиток в умовах інформаційного суспільства незалежно від наявності інформаційних загроз [4]. Попри те, що інтернет робить життя зручнішим, онлайн-простір не є абсолютно безпечним – будь-хто може зіштовхнутись із кібершахраями або постраждати від кібербулінгу. Відтак особливої ваги набуває освітній складник формування інформаційної культури, що полягає в систематичному навчанні здобувачів освіти інформаційній безпеці в закладах загальної середньої освіти.

До шкільних навчальних предметів / курсів, що мають потенціал щодо виконання означеного завдання, відносимо інтегрований курс «Громадянська освіта» рівня стандарту, який вивчають учні 10 класу закладів загальної середньої освіти. Серед програмових завдань курсу значиться розвиток медійної грамотності учня, гнучкості й адаптивності, комунікабельності [1].

У навчальній програмі інтегрованого курсу є розділ 5 «Світ інформації та мас медіа», опанування темами якого дають змогу учням розвинути навички інформаційної безпеки. Про це свідчить перелік очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів, зазначених у названому розділі програми. Учні мають розуміти такі поняття, як-от: свобода слова, інформація, мас медіа, медіатекст, суспільне мовлення, пропаганда, реклама, соціальні мережі, фейк, реклама, маніпуляція та інші; характеризувати функції медіа в демократичній державі й наводити приклади їхнього впливу на прийняття рішень та формування громадської думки; описувати ознаки замовних матеріалів в медіа; пояснювати можливості інтернету та усвідомлювати небезпеки, пов'язані з його використанням; володіти базовими технологіями запобігання впливу маніпулятивних та пропагандистських медіа повідомлень; застосовувати способи перевірки достовірності джерел інформації; володіти базовими технологіями критичного аналізу медіатекстів; простежувати переваги і ризики під час користування соціальними мережами та інші [1].

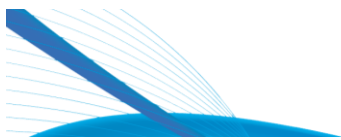

Досягаються ці та інші зазначені в навчальній програмі очікувані результати через опанування учнями змістом розділу шляхом застосування відповідних видів навчальної діяльності. Щодо змісту, то, приміром, у темі 3 «Маніпулятивний вплив медіа» учні розглядають такі питання як маніпуляції в медіапросторі, роль медіа у провокуванні конфліктів та поширенні стереотипів, інформаційні війни та інші; вчать розпізнати фейкову інформацію, пропаганду, пост правду, мову ворожнечі тощо. Тема 4 «Критичне сприйняття та протидія маніпуляціям мас медіа» містить питання щодо достовірності інформації в медіа, джерел інформації та стандартів її подання, інформаційної безпеки і її складників та інші: передбачає розвиток умінь учнів критично аналізувати медіатексти. В аналізованому розділі програми є тема 5 «Інтернет», опанування якою безпосередньо пов'язане з розвитком в учнів навичок інформаційної безпеки. Адже вона містить такі питання, як-от: приватність та конфіденційність у віртуальному світі; цифрова ідентичність; соціальні мережі; права людини в інтернеті; безпека та етика поведінки у мережі; кіберзлочинність та кібератаки; особливості захисту прав дітей та молоді в інтернеті.

Як видно з аналізу навчальної програми, опанування учнями змістом інтегрованого курсу спрямоване з-поміж іншого на формування їхніх ключових компетентностей, серед яких – інформаційно-цифрова. Це передбачає розвиток у них умінь «використовувати цифрові технології для пошуку потрібної інформації, її нагромадження, перевірки і впорядкування; досліджувати суспільні проблеми за допомогою сучасних засобів, працювати з масивами даних, співпрацювати онлайн у навчальних, соціальних та наукових проєктах; створювати вербальні й візуальні (графіки, діаграми, фільми) тексти, мультимедійні презентації та поширювати їх; виявляти маніпуляції інформацією у процесі аналізу повідомлень мас медіа; виявляти джерела та авторів інформації, робити коректні посилання», а також формування поваги до прав людини в віртуальному просторі, дотримання авторського права та принципів академічної доброчесності [1].

Навчання учнів безпековій поведінці в інформаційному просторі потребує, на нашу думку, використання на уроках відповідних компетентісно орієнтованих пізнавальних завдань та систематичного застосування методів і прийомів активного навчання учнів. Ефективними вважаємо індивідуальні / групові практичні вправи (наприклад, з аналізу медіатекстів, розрізнення фактів і суджень, розпізнавання фейків, дезінформації, пропаганди, «джинси»), індивідуальні / групові дослідження та проєкти (наприклад, стосовно видів кіберзлочинів, повноважень кіберполіції, наративів інформаційних війн); різні види дискусій (наприклад, щодо приватності та спілкування у віртуальному просторі), складання порадишків (приміром, щодо безпечної поведінки в соціальних мережах, протидії пропаганди), створення інфографіки, постерів із тем розділу та ін.

Кожний урок, кожне практичне заняття, що зачіпає питання світу інформації, медіа, інтернету, на нашу думку, має відбуватися у форматі практикуму, де через практико орієнтовані завдання учні опановують змістом теми та розвивають відповідні навички. Вчителю на таких уроках має бути

відведена роль організатора / модератора процесу та помічника учнів у їхньому просуванні [3, с. 53–54]. Тому слід відмовитися від задовгих лекцій, презентацій чи відео, не варто будувати урок виключно на роботі з підручником, адже будь-які навички, тим паче навички інформаційної безпеки, формуються, розвиваються, удосконалюються в діяльності, а це потребує, своєю чергою, залученості учнів й опанування ними відповідними способами дій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Громадянська освіта (інтегрований курс). 10 клас. Рівень стандарту: Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. 2022. 22 с. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv> (дата звернення: 12.02.2023).
2. Панченко О. А., Панченко Л. В. Інформаційна безпека та інформаційна культура в сучасному інформаційному суспільстві. *Правова інформатика*. 2015, № 2(46). С. 32–38.
3. Ремех Т., Пометун О. Методика навчання учнів ліцею громадянської освіти: методичний посібник [Електронне видання]. Київ : Конві Прінт, 2021. 222 с.
4. Француз-Яковець Т. А. Інформаційна безпека в умовах війни. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/19251/> (дата звернення: 12.02.2023).

СПІВПРАЦЯ ПЕДАГОГА ТА БАТЬКІВ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЦІЛІСНОГО ПІДХОДУ ДО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ

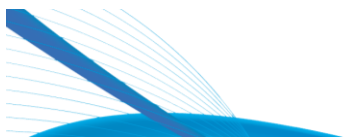
Лілія Тищенко,

*старший викладач кафедри психології та інклюзивної освіти
Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти*

Педагогіка партнерства є однією з важливих складових Нової української школи, що спрямована передусім на встановлення довіри між школою, дітьми, батьками та суспільством, де особлива увага приділяється створенню ефективної співпраці всіх учасників освітнього процесу [2].

Кожна дитина є унікальною, наділеною від природи винятковими здібностями, потенційними можливостями. В Концепції Нової української школи наголошено, що місією нової школи є допомога, розкриття та розвиток обдаровань і здібностей кожної дитини на основі співпраці учителів, учнів та батьків. Безумовно, від того, наскільки ці взаємовідносини будуть узгоджені, залежить успіх виховання особистості в цілому.

Роль сім'ї у становленні дитини є надважливою. Так, у Законі України «Про освіту» зазначено, що виховання в сім'ї є першоосновою розвитку дитини [3]. Саме в сім'ї закладаються основи формування особистості, поваги до інших,

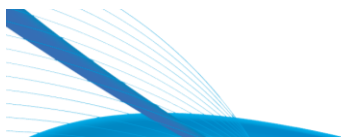
комунікативні якості, почуття обов'язку; збереження та передачі культурних традицій; засвоєння морально-етичних норм, загальнолюдських понять добра і зла, корисного і шкідливого. Якщо сім'я є джерелом емоційної підтримки, взаєморозуміння, дружби, любові, безпеки та затишку, то школа створює умови для інтелектуального та творчого розвитку дитини, оволодіння знаннями, вміннями, компетентностями; розвиває пізнавальний інтерес дитини, допитливість, самостійність, відповідальність, впевненість у собі; закладає основи навчальної співпраці; формує соціальні навички взаємодії з іншими людьми тощо.

Школа та сім'я – два суспільних інститути, на які покладено обов'язок виростити людину. Без їх єдності ефективність навчання, виховання та розвитку особистості дитини буде низькою. У Концепції Нової української школи зазначається, що взаємодія сучасної школи і сім'ї ґрунтується на співробітництві, яке є необхідним, передусім для розвитку та становлення дитини [1]. Реалізуючи педагогіку партнерства на практиці, сучасному вчителю потрібно вміти досягати балансу прав, обов'язків та відповідальності у системі «дитина – педагоги – батьки»; забезпечити плідну співпрацю всіх учасників освітнього процесу.

Педагоги усвідомлюють, що співпраця необхідна в інтересах дитини. У цьому слід переконати батьків, як рівноправних учасників освітнього процесу. Одним цілим нас хоче бачити насамперед дитина. А тому, коли батьки беруть участь у шкільних заходах, співпрацюють з учителями, то діти бачать, що всі значимі для неї, піклуються про неї. У дитини зростає впевненість у собі та самоповага. У батьків та вчителів, об'єднаних спільною метою, завданнями, прагненнями та інтересами дитини, немає іншого шляху як стати командою – не конкурентами, а мудрими соратниками, рівноцінними учасниками освітнього процесу.

У співпраці ми можемо дати набагато більше, ніж у протиріччі. Тому батьки у сучасному освітньому процесі не повинні бути безініціативними, чи байдужими; або очікувати, що лише школа має дати освіту та виховання їх дітям; не виступати в ролі експертів чи критиків; а мати можливість взаємодіяти разом з учителями та дітьми на засадах партнерства з правом ініціативи, активної дії. Педагоги мають цінувати ідеї батьків, прислухатися до їх порад; разом з батьками обговорювати і розв'язувати проблеми та конкретні питання, приймати важливі рішення.

Сьогодні вчителю не достатньо «проводити роботу» з батьками. Щоб батьки стали одnodумцями, колегами чи помічниками педагога, необхідно правильно організувати комунікацію з ними. Потрібно створити атмосферу взаєморозуміння, взаємоповаги та творчого співробітництва, забезпечення орієнтації на формування особистості учня. Дії батьків і вчителів у цьому напрямі мають бути синхронними. Без постійного діалогу неможливо вибудувати ефективну співпрацю. Спілкування вчителя з батьками може відбуватися під час особистих зустрічей, у телефонному режимі чи електронною поштою, через соціальні мережі. Встановлювати відкриті, дружні стосунки педагогу необхідно ще до початку навчального року (знайомство з дитиною, її

родиною, очікуваннями батьків тощо), коли члени родини надають інформацію про особливості дитини; внутрішні ресурси, уподобання, якості, здібності, що згодом враховується як учителем, так і батьками з метою забезпечення траєкторії її розвитку.

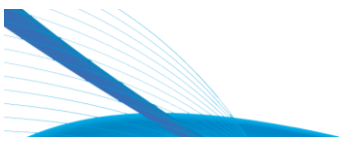
Як відомо, діти приходять до школи із різних сімей, де уже встановлені певні життєві норми, що зумовлює необхідність їх обговорення і визначення спільних цінностей, на яких буде базуватися подальша співпраця. У цьому контексті важливо створити безпечне освітнє середовище, як фізичне так і психологічне; комфортну атмосферу розуміння, підтримки, поваги та толерантності, де жодна дитина не відчуватиме дискримінації чи стресу. Неабияку роль у формуванні такої атмосфери відіграють ранкові зустрічі, які сприяють розвитку цілісного дитячого колективу, почуття команди та відчуття єдності (спільноти). Саме під час ранкових зустрічей зароджуються партнерські взаємовідносини, формується взаємопідтримка та емпатія; розвивається вміння дослухатися один до одного та цінувати інших як особистостей; створюється позитивне налаштування на спільну діяльність. На ранкові зустрічі можна запрошувати батьків, інших членів родини для спільного обговорення правил співжиття, єдиних підходів та створення атмосфери довіри.

Під час спільних зустрічей із батьками, зокрема і на батьківських зборах, учителеві має надавати інформацію про нову школу: реформи, принципи, підходи, методи; повсякчас наголошувати про єдність підходів та вимог учителів і батьків; пропонувати батькам психологічні та педагогічні поради, наприклад, як мотивувати дітей до навчання; розвивати увагу, пам'ять, мислення, емоційну сферу; правильно похвалити, підтримати тощо. Звичайно, для цього варто запрошувати психологів, соціальних педагогів, інших фахівців, а також заохочувати самих батьків учнів ділитися позитивним досвідом виховання дітей.

Вибудовуючи співпрацю з батьками вчитель керується принципами педагогіки партнерства: рівноправності всіх учасників освітнього процесу; розуміння важливості один одного (батьків та вчителя) для дитини; усвідомлення необхідності позитивного впливу на дитину; єдність цілей, інтересів, прагнень та вимог; конструктивний діалог, взаєморозуміння та взаємодія; забезпечення постійного зворотного зв'язку; високої відповідальності за долю дитини.

Особлива роль вчителя початкових класів, який задає тон партнерської взаємодії педагога та батьків, що у майбутньому сприятиме консолідованому спрямуванню зусиль усіх учасників освітнього процесу на ефективний результат. Під час зустрічі з батьками молодших школярів:

- спілкування вести у колі, створити невимушену атмосферу, дружній тон;
- обов'язково продемонструвати досягнення дітей (портфоліо);
- разом з батьками обговорювати і розв'язувати проблеми та конкретні питання, приймати важливі рішення;
- цінувати ідеї батьків, прислухатися до їх порад;
- неодмінно слід підсумувати результати зустрічі, щоб батьки розуміли її важливість;

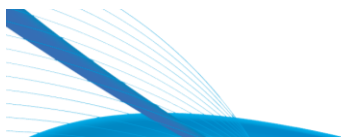
– домовляйтеся з батьками про наступні збори, їх тему; погодити час, зручний для батьків тощо.

Співпраця вчителя та батьків можлива за певних умов, зокрема, коли батьки: будуть упевнені, що їхня участь у житті школи важлива насамперед для дитини; розумітимуть позитивні наслідки для дитини через їхнє включення в освітній процес; будуть переконані в хорошому ставленні педагога до дитини, відчуваючи його компетентність. Відповідно вчитель забезпечує довіру батьків доброзичливим, небайдужим ставленням до дитини, враховуючи її бажання, потреби та можливості. При цьому сучасний учитель виступає у новій ролі – тьютора та фасилітатора, який проєктує модель ефективних та продуктивних відносин партнерської взаємодії з сім'єю, створює комфортну атмосферу, шукає шляхи поглиблення комунікації, працює на основі принципів поваги та толерантності.

Отже, педагогічний взаємозв'язок сім'ї та школи зумовлений потребою цілісного підходу до особистості дитини. З допомогою батьків та педагогів дитина пізнає навколишній світ у всіх його багатогранних проявах; проходить її громадянське (суспільне) становлення; формується світогляд; відбувається інтелектуальний, творчий, моральний, емоційний, естетичний розвиток; створюється система цінностей; формується соціальний досвід. Школа і сім'я, батьки і педагоги – рівноправні партнери, які співпрацюють задля дитини та в інтересах дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. 2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 12.02.2023).
2. Нова українська школа: порадник для вчителя / за заг. ред. Н. М. Бібік. Київ : Літера ЛТД, 2018. 160 с.
3. Про освіту : Закон України № 2145-VIII, 05.09.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> .
4. Тищенко Л. Формування взаємостосунків учасників освітнього процесу на засадах педагогіки партнерства. *Нова педагогічна думка*. Рівне. №1. 2021. С. 70–75.

ІММАНУІЛ ВАЛЛЕРСТАЙН ПРО РОЛЬ НАЦІОНАЛІЗМУ В СТАНОВЛЕННІ ТА ЖИТТІ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ: УКРАЇНСЬКИЙ ВИМІР

Василь Шуляр,

*доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри теорії і методики мовно-літературної
та художньо-естетичної освіти,
директор Миколаївського ОІППО,
заслужений учитель України*

Володимир Гладішев,

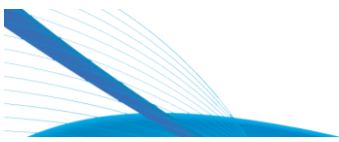
*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри теорії й методики мовно-літературної
та художньо-естетичної освіти
Миколаївського ОІППО*

Відомий американський науковець Іммануїл Валлерстайн (1930–2019), який в останній третині минулого століття створив та оприлюднив суперечливу, але достатньо обґрунтовану теорію «Світ-системи» [2], що останніми роками перетворилася на найбільш обговорювану концепцію сучасного світоустрою і майбутнього устрою Світу, слушно зауважував: «До концепції національної держави слід ставитися як до асимптоти, якої прагнуть усі держави» [1, с. 140]. Тобто, маємо визнати, що на сучасному етапі розвитку людства саме національна держава є такою, яку прагнуть створити керівники ледь не кожної країни Світу, якщо вони дбають про свій народ і свою країну.

Водночас, на думку науковця, на сучасному етапі розвитку людства ми бачимо, що навіть такі нечисленні держави, які проголошують, що «єдина нація їм не потрібна» [1, с. 140], у той же час «намагаються створити у себе якусь ідентичність, яка б об'єднувала всю державу» [1, с. 140]. І тоді керівники мають звернутися до ідеї національної ідентичності, оскільки вона є найбільш вагомим об'єднувальним чинником громадян будь-якої держави.

У межах власної концепції «Світ-системи» Валлерстайн, щоправда, з деякими припущеннями стверджує: «Націоналізм, можливо, є провідною статусною ідентичністю, що підтримує сучасну Світ-систему, яка, у свою чергу, спирається на структуру сучасних держав, пов'язаних міждержавною системою» [1, с. 140]. Науковець визнає, що «статусна ідентичність» націоналізму спроможна перевищити для людини значення інших «статусних ідентичностей». Чому? Мабуть, так відбувається завдяки тому, що національне для людини є природним, це першооснова її самоідентифікації.

Надзвичайно важливим вважаємо те, що, за Валлерстайном, на сучасному етапі розвитку людства держави, які спираються на націоналізм у своєму державотворенні, не завжди є слабкими, як стверджували науковці ще на початку століття, спираючись на філософські ідеї кінця XIX – початку XX ст. Скоріше навпаки: «Якщо подивитися уважніше, стає ясним, що націоналізм характерний

не лише для слабких держав» [1, с. 148]. На нашу думку, це положення потрібно трактувати як певну обов'язковість національних засад у державотворенні, без чого досягти успіху держава навряд чи спроможна.

Для урозуміння цього варто зупинитися на зв'язку між національними засадами державотворення та соціально-економічними результатами розвитку країни. Валлерстайн зауважує: «Насправді націоналізм є найбільш сильним у найбагатших країнах, хоча публічно до нього звертаються набагато рідше, ніж у країнах по слабше» [1, с. 140]. Чи не є ці країни «найбагатшими» саме через те, що вони побудовані на засадах націоналізму, чи не є «багатство» наслідком того, що «національне» у структурі цих країн переважає?

Слід звернути увагу на те, що у вислові Валлерстайна ключовим є слово «публічно». Тобто, можна припустити, що на етапі становлення країни націоналізм відіграв провідну державотворчу роль, про яку йшлося вище, а тепер, коли держава є міцною та заможною, публічне звернення до націоналізму сприймається, на думку керівників держави, як не зовсім доцільне? Але не можна не погодитися: ця «непублічність» не може зменшити державотворчу роль націоналізму та його роль у досягненні державою успішності.

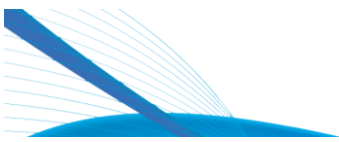
Але ж чому «непублічність» націоналізму в багатих країнах є чимось схожим на норму? Валлерстайн зауважує: «Якщо державні діячі публічно мусують тему націоналізму, вони намагаються зробити державу сильнішою» [1, с. 140]. Схоже, ця свідомо «публічність» є засобом мобілізації населення навколо найбільш природної для людини (на державному рівні) ідеї національної ідентичності. Тому її використовують тоді, коли виникає потреба у відповідній мобілізації громадян?

Для сучасної України важливим є положення, відповідно до якого в суспільстві обов'язково має формуватися стійке уявлення про національну ідентичність кожного громадянина. Опікуватися цим процесом, забезпечувати його ефективність, вплив на кожного громадянина повинна держава, оскільки сформованість національної ідентичності – вагомий чинник її захисту від зовнішніх і внутрішніх ворогів, запорука створення справедливого суспільства, кожен член якого пишається належністю до нації та готовий захищати себе, свою родину, країну, народ.

Із метою самозбереження державі потрібно системно формувати й культивувати націоналізм у суспільстві, і ця системність є запорукою досягнення необхідного для держави результату.

На підтвердження зазначеного наведемо положення Валлерстайна: «Історично склалося так, що націоналізм у країнах насаджують трьома способами: через систему державних шкіл, через збройні сили та через суспільні церемонії» [1, с. 140]. Підкреслюючи необхідність системного характеру формування національної ідентичності, науковець наголошує: «Усі три способи застосовують постійно» [1, с. 140].

За умов відбиття агресії Україна застосовує зазначені вище способи формування національної ідентичності, базовим з яких вважаємо освітньо-виховний процес у державних школах. Особлива увага приділяється постаті педагога, його діяльності щодо формування національної ідентичності учнів.

В. І. Шуляр підкреслює, що постать учителя є провідним «людським ресурсом» [3] Нової української школи. З-поміж інших важливих професійних і людських якостей сучасного українського вчителя вчений визначає його спроможність бути справжнім наставником для учнів, прищеплювати дітям любов до України, до українського в усіх його проявах – від побутового рівня до творів української літератури.

Для того, щоб у сучасних умовах залишатися саме такою постаттю, педагогові потрібно бути духовно багатою людиною, основу особистості якої складає свідоме уявлення про себе як про українця, про спадкоємця великих історичних досягнень, що змушує гідно тримати звання українця в умовах визвольної війни. Учителю літератури це робити достатньо зручно – він працює з літературною спадщиною та літературним сьогоденням, найкращі твори яких є патріотичними, що формують українську національну ідентичність.

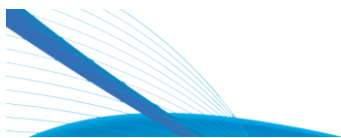
Саме цей чинник спроможний забезпечити душевне здоров'я та духовність педагога, створити умови для того, щоб його професійна діяльність була ефективною, корисною для учнів, щоб він відчував насолоду від виконання свого морального обв'язку перед суспільством і собою. Отже, немає сумнівів у прямому зв'язку між духовністю сучасного вчителя, що полягає насамперед у його національній ідентифікації, та його професійними досягненнями, його впливом на учнів і – через учнів – на духовність суспільства.

Варто також пам'ятати, що націоналізм не може виключати готовності визнати себе членом світової спільноти, оскільки він не обмежує людину в її розвитку. Інша справа – бути «громадянином Світу» можна лише на надійному національному підґрунті, і в цьому випадку дуже доречно пригадати слова справжнього видатного українця Івана Франка: «Кожен чільний сучасний письменник – чи він слов'янин, чи німець, чи француз, чи скандинавець, – являється неначе дерево, що своїм корінням впивається якомога глибше і міцніше в свій рідний, національний ґрунт, намагається віссати в себе і переварити в собі якнайбільше його живих соків, а своїм пнем і короною поринає в інтернаціональній атмосфері ідейних інтересів, наукових, суспільних, естетичних і моральних змагань» [3, с. 505]. І немає значення, що Іван Франко говорить про письменника. На нашу думку, він відшукав близьку до універсальної формулу взаємодії людини зі Світом.

Перемагаючи у війні, Україна як країна стверджує своє місце серед інших провідних держав Світу. Зростаючи на національному підґрунті, українці створюють умови для того, щоб посісти гідне наших історії й сьогодення місце у Світі, збагатити світову спільноту українською духовністю, українською незламністю, українським моральним духом, найкращими здобутками української культури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Валлерстайн Иммануил. Миросистемный анализ: введение. *Иммануил Валлерстайн* ; пер. Н. Тюкиной. Москва : ИД «Территория будущего», 2006. 248 с. (Серия «Университетская библиотека Александра Погорельского»).

2. Іммануїл

Валлерстайн.

URL:

<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%BC%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D1%83%D1%97%D0%BB%D0%92%D0%B0%D0%BB%D0%BB%D0%B5%D1%80%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B9%D0%BD> (дата звернення: 05.02.2023).

3. Франко І. Я. Твори: у 20 т. Т. 18: Літературно-критичні статті. Київ: Держлітвидав, 1955. 560 с.

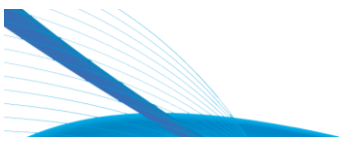
4. Шуляр В. І. Учитель як людський ресурс Нової української школи : навчальний посібник. Миколаїв : ОППО, 2020. 50 с.

ФІЛОСОФІЯ СТВОРЕННЯ ОСВІТНЬО-БЕЗПЕКОВОГО ЛАНДШАФТУ: НООЛОГІЧНА Й НООСФЕРНО-ЕКОЛОГІЧНА СТРАТЕГІЇ

Василь Шуляр,

*доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри теорії і методики мовно-літературної
та художньо-естетичної освіти,
директор Миколаївського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти,
заслужений учитель України*

Ноологічна й ноосферно-екологічна стратегії враховують досвід людей і вчених, які пережили Другу світову війну. А також, до прикладу, покликатимемося на промову Клайва Стейплза Льюїса, який виголосив проповідь «Навчання під час війни»: «... Більша проблема полягає не в навчанні під час війни, а в навчанні в будь-який час, особливо коли на кону стоїть наша вічна доля». Відомий богослов та письменник звертався до колег та батьків студентів, які вважали, що в період війни не час думати про навчання. Загальна мобілізація, волонтерський рух чи просто страх перед невизначеністю є більш пріоритетними мотивами та спонуками до дії, ніж здобуття освіти чи продовження навчання. Звертаючись до студентів, К. С. Льюїс наголошує: «... Не дозволяйте своїм нервам і емоціям змусити вас думати, що ваша нинішня скрута більш ненормальна, ніж вона є насправді». Він визнає, що війна не є чимось абстрактним, а її наслідки трагічні й не завжди помітні одразу. Сам письменник воював у Першій світовій війні, і, покладаючись на свій досвід, свідчить, що ті, хто приймає навчання «усім серцем», можуть відчувати труднощі, чинячи супротив актуальній ситуації, через хвилювання, розчарування та страх. (З виступу Олександра Аврамчука, лікаря-психолога, кандидата психологічних наук, доцента кафедри клінічної психології УКУ, завідувача кафедри клінічної психології ФНЗ УКУ. У тексті наведені цитати К. С. Льюїса з твору «Навчання під час війни» (1939) від Джейсона Стівенса, доцента кафедри англійської мови Cornerstone University, 15 квітня 2020 року. Доступ за покликанням: <https://health.ucu.edu.ua/news/navchannya-v-chasi-vijny->

[tezy-lektsiyi-yak-navchatysya-v-period-voyennogo-stanu-borotba-z-hvylyuvannyamy-ta-strahom-vid-10-veresnya-2022-roku/](#)).

Розуміння ноологічної стратегії і тактики нами вибудовано з урахуванням позицій філософії тріадності, візуалізовано в логіко-семіотичну модель і виписано через поняття в авторській інтерпретації:

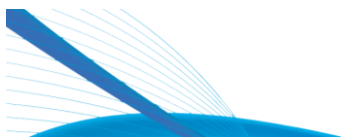
Ноологія (від гр. «*noos*» – дух, розумний дух) визначається як філософія духа, педагогіка духовності та духовного пізнання людини. Ноологія виокремлює спектр духовно-розумних, творчо-вольових, смислотворчих і морально-духовних здатностей людини, які синтезуються в тріадах **раціональності** (уява – інтуїція – розум), **етичності** (віра – совість – воля) та **естетичності** (любов – радість – надія) (за В. Онищенком).

Ноологічна стратегія освітнього процесу передбачає **гармонізацію людської тілесності** (фізичної складової) – **душевності** (емоційно-інтелектуальної сфери людини – психічна складова) – **духовності** (духовна складова). Фундаментальна складова освітнього процесу – дотримання культурно-освітнього імперативу «**від людини розумної** (*homo sapiens*) **до людини духовної** (*homo spiritus*)». Ноологічна стратегія – формування духовної інноваційної освіти в її морально-духовних і творчо-моральних вимірах у безпечному освітньому середовищі (див. рис. 1).

Рис. 1. Ноологічна стратегія і тактика пізнання / оздоровлення з урахуванням моделі людини та її просторових складових (за М. Гончаренко) для конструювання безпечного ноосферного ландшафту (авторська модель)

Запропоноване підводить нас до висновку, що для забезпечення організації освітнього процесу має бути врахована як фізична, так і психологічна безпека. Значущою є також і духовна (моральна) безпека. Оскільки згодом кожен з нас побачив ті жорстокості, що не вписуються ні в яку систему моральних цінностей. Регулятивом вибудовуються правила, норми, алгоритми, за якими житимуть і

діятимуть усі учасники освітнього процесу. Посилює ноологічну стратегію ноосферно-екологічна, яка нами подана такою ЛСМ-5.

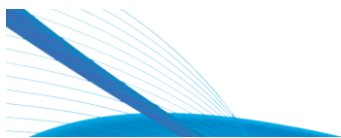

Рис. 2. Ноосферно-екологічна стратегія і тактика пізнання / забезпечення співпраці суб'єктів та просторові складові конструювання безпечного освітнього середовища (авторська модель)

1. **Ноосфера** (від гр. *νοῦς* у значенні «розум», «мудрий») – сучасна стадія розвитку біосфери, пов'язана з появою в ній людства; **ноосупільство** – суспільство мудрих осіб і життя в гармонії з біосферою; **ноонауки** – науки, які створюють екобезпечні види виробництва; **ноотехнології** (гр. *νῆπι* – «мудрі технології») – «мудрі» засоби життєзабезпечення людства, за яких кожний з них (і всі разом) виявляються нешкідливими ні для біосфери, ні для людини.

2. **Принцип природовідповідності** вимагає будувати освітній процес із урахуванням особливостей дитини, з орієнтацією педагогів на синзентивність (підвищену сприйнятливність) дітей певного віку до конкретних видів діяльності і впливів. Його застосування пов'язане зі створенням відповідного культурологічного середовища з широким використанням різних засобів мистецтв, співпраці з членами родин і сімей, позитивними емоціями, передачею/демонструванням системи цінностей.

3. **Здоров'язбережувальна компетентність** – здатність учня застосовувати в умовах конкретної ситуації сукупність здоров'язбережувальних компетенцій, дбайливо ставитися до свого здоров'я та здоров'я інших.

4. **Екологічна компетентність** передбачає поєднання в собі культури мислення, мови, поведінки, праці, почуттів як норми повсякденного життя; це здатність до гармонії і взаємодії людини й природи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Шуляр В. І. Нооосвітній ландшафт Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти : трансформаційні процеси : науково-методичний посібник. Видавничий центр «МОІППО», 2022. 124 с.

ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Лариса Яценюк,

*старший викладач кафедри психології
та інклюзивної освіти Рівненського ОІППО*

Роль середовища в процесі соціалізації дитини із особливими освітніми потребами є надзвичайно важливою. За Г. Бенешем, «середовище дитини, як сукупність природного та соціального переживання всього, що його оточує, утворює вихідну базу для вимірювання розвитку чи занепаду. Водночас воно формує соціальні очікування і запити до життя. Ці інтерналізовані порівняння є найчастіше непомітними надіями або побоюваннями щодо набуття власного життєвого стандарту». Для людини середовищем є її психічне, духовне, соціальне, культурне оточення. Тобто середовище (сімейне і освітнє) закладає фундамент особистості дитини, який буде реалізовуватись все подальше життя.

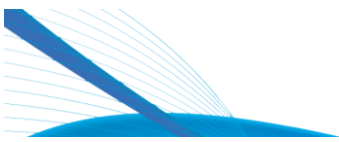
Г. А. Ковальов виділяє такі структурні компоненти освітнього середовища:

– фізичне оточення – шкільне приміщення, його дизайн, розмір і просторова структура навчальних помешкань, умови для переміщення і розміщення учнів;

– людський фактор – добір учнів, наповнюваність класів та груп і його вплив на соціальну поведінку учнів, особливості й успішність учнів, етнічні особливості, якість підготовки вчителів, статево-вікова структура учнівського контингенту;

– програма навчання – новаторський характер змісту програм навчання, технології навчання, стиль і методи навчання, форми навчальної діяльності, характер контролю.

Реалізації інклюзивної моделі освіти потребує розв'язання низки завдань: організувати освітній процес, який би задовольняв освітні потреби всіх дітей, розробити систему надання спеціальних освітніх і фахових послуг для дітей з особливими освітніми потребами, створити позитивний клімат у шкільному

середовищі та поза його межами. Якість освітнього процесу значною мірою визначається тим, наскільки враховуються та реалізуються потенційні можливості навчання й розвитку кожної дитини, її індивідуальні особливості. Якими б не були фізичні чи психічні особливості, у дитини завжди є резерви для розвитку, використання яких може суттєво поліпшити якість її життя. Тому завданням сучасної освіти, на нашу думку, є створення освітнього середовища, яке б стало і реабілітаційним для дітей з особливими потребами, тобто яке б сприяло розвитку потенційних можливостей дитини і нівелювало «вторинні дефекти».

Л. С. Виготський переконливо наголошував на тому, що спеціальне виховання дітей з особливими освітніми потребами вимагає «спеціальної педагогічної техніки, особливих прийомів і методів», що «тільки вище наукове знання цієї техніки може створити справжнього педагога в цій галузі».

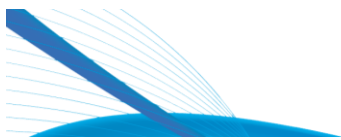
Ідеї Л. С. Виготського про шляхи розвитку спеціального виховання і навчання дітей з особливими потребами дістали подальший розвиток в теорії і практиці вітчизняної та зарубіжної педагогіки і спеціальної психології (М. Д. Ярмаченко, Р. М. Боскіс, О. І. Дьячков, Н. Ф. Засенко, С. О. Зиков, І. П. Колесник).

Аналіз теоретичних джерел з проблеми взаємин окремої особистості і колективу дозволяє стверджувати, що освітнє середовище має величезний психолого-педагогічний потенціал щодо соціалізації особистості, при цьому духовний вплив колективу і особистості взаємні: особистість, опановуючи фондом духовного багатства групи, сама збагачує її.

Для психології характерно уявлення про школу як про середовище розвитку дитини. Дитячий колектив, спілкування з однолітками допомагають дитині придбати особистий досвід відносин в соціумі, слугуючи фундаментом для подальшого розвитку дитини та формування таких соціально-психологічних якостей, як здатність: до інтерпретації поведінки інших людей, до взаємодії з ними, до співпереживання та інші. Показниками гармонії відносин особистості і колективу служать: емоційна задоволеність особистості відносинами в колективі, усвідомлення особистістю своєї соціальної значимості, реальна можливість самовираження, самореалізації, самоствердження учня в колективі, згуртованість колективу.

Відомо, що освітнім середовищем на початковому етапі – навчання дитини є організація освітнього процесу, що побудований на взаємодії вчителя і учня та учня і учня. З перших днів шкільного навчання дитина може відчувати специфічні труднощі в установленні та підтриманні взаємодії. В основі цих труднощів може лежати недостатній попередній досвід дитини (відсутність корекційної дошкільної підготовки) та якість мовленнєвого спілкування.

Саме на початковому періоді навчання формується процес навчальної взаємодії, що в подальшому дозволить учню успішно оволодівати навчальним матеріалом в умовах групової форми навчання загальноосвітнього навчального закладу. Тому дуже важливо допомогти дитині на початковому етапі включитися в нове, складне для дитини освітнє середовище закладу загальної середньої

освіти, що потребує відповідного психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами.

Отже, успіх інклюзивного навчання дітей із особливими освітніми потребами залежить від доцільно організованого психолого-педагогічного супроводу та злагодженої роботи команди психолого-педагогічного супроводу.

Важливим фактором у вирішенні питання включення дитини з особливими потребами в освітній простір є готовність вчителя навчати у своєму класі особливу дитину. Знання специфічних методів роботи та вміння організувати корекційно-педагогічне середовище для розвитку та соціалізації дітей дозволить покращити результати навчальної діяльності та сприятиме успішній інтеграції дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітній простір.

Отже, основними характеристиками безпечного освітнього середовища, що забезпечать успішну соціалізацію особистості дитини з особливими потребами ми вважаємо наступні умови його функціонування: гуманістичний характер освітнього впливу; відкритість та динамічність освітнього середовища; діагностично-корекційний психолого-педагогічний вплив; реабілітаційний психолого-педагогічний супровід дитини з особливими потребами; співпраця з батьками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бенеш Г. Психологія: dtv–Atlas: довідник; пер.з нім / наук. ред. пер. В. О. Васютинський / Гельмут Бенеш. Київ: Знання Прес, 2017. 510 с.
2. Выготский Л. С. О развитии речи глухих. *Дефектология*. 1994. № 4. С. 88–90.
3. Гора А. В. Освітнє середовище як фактор формування національної ідентичності студентів вищих навчальних закладів. URL: <http://bo0k.net/index.php?p=achapter&bid=6175&chapter=1> (дата звернення: 12.02.2023).
4. Менг Т. В. Образовательная среда как условие создания патриотически-настроенного молодого поколения: материалы V Международной научно-практической конференции. Москва : ИП РАН; Екатеринбург: Деловая книга, 2015. 320 с.
5. Язиков О. І. Моделювання освітнього середовища навчальних закладів системи ПТО. 2021.

ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОЇ БЕЗПЕКИ ОСОБИСТОСТІ

збірник матеріалів

Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції

Упорядник:

Волосюк А. А., методист лабораторії інноваційної діяльності Рівненського ОІППО

Редагування:

Мазурок М. В., завідувач кабінету інформаційних комунікації і видавничої діяльності Рівненського ОІППО.

Заводна Л. М., методист кабінету інформаційних комунікації і видавничої діяльності Рівненського ОІППО;

Видавництво Рівненського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти
33028, м. Рівне, вул. В'ячеслава Чорновола, 74.
Тел. (0362) 63-64-73
e-mail: roippo.rv@ukr.net, redakciya_roippo@ukr.net